

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta

JAZYKOVÁ KULTÚRA

nielen pre lingvistov

(vybrané javy)

Iveta Bónová – Lucia Jasinská

JAZYKOVÁ KULTÚRA
nielen pre lingvistov
(vybrané javy)

Iveta Bónová – Lucia Jasinská

Odborná publikácia vychádza v rámci grantového projektu KEGA projektu č. 008UPJŠ-4/2017 *Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)* vedúci projektu: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.

Jazyková kultúra nielen pre lingvistov (vybrané javy)

© 2019 Iveta Bónová – Lucia Jasinská

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

Recenzenti:

doc. PhDr. Marianna Sedláková, PhD., *Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach*
Mgr. Miloš Horváth, PhD., *Filozofická fakulta UK v Bratislave*

© 2019 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv. Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autorky. Rukopis neprešiel redakčnou úpravou.

Umístnenie: www.unibook.upjs.sk
Dostupné od: 20.12.2019

ISBN 978-80-8152-780-7
ISBN 978-80-8152-830-9 (e-publikácia)

Obsah

PREDSLOV	5
ÚVOD K PROBLEMATIKE JAZYKOVEJ KULTÚRY	7
I. O ČIARKE, NEČIARKE	10
<i>Alebo s čiarkou alebo bez nej?</i>	10
<i>Ako v rečovej praxi</i>	15
Tesný a voľný prívlastok v rečovej praxi.....	19
II. VEĽKÁ ČI MALÁ GRAFÉMA?	26
Vedecko-pedagogické a akademické tituly.....	26
Názvy inštitúcií a ich súčastí.....	29
III. OSOBITNE ČI SPOLU?	33
Zložené slová ako zložitejší problém – vedecko-výskumný či vedeckovýskumný?.....	33
Dvakrát meraj a raz rež!.....	35
IV. GRAMATICKÉ SLOVÁ	37
Druhotné predložky a ich korektné väzby	37
K rezistencii <i>na</i>	39
<i>Na</i> univerzite či <i>v</i> univerzite?	41
<i>Kvôli</i> používateľom spisovného jazyka	44
<i>Keď</i> alebo <i>kedy</i> pri uvádzaní vedľajších viet	48
<i>Pretože</i> a <i>nakolko</i> pri uvádzaní vedľajších viet.....	53
V. GRAMATICKÉ PRÍPONY	58
<i>Kedy pánu</i> a <i>kedy pánovi</i> ?.....	58
Z informácií aj z médií	61
Privlastňovanie v strednom rode	64
Gramatická prípona <i>-mi/-ami</i>	67
Euro, euro, euríčko	69
VI. SPISOVNÉ ČI NESPISOVNÉ?	72
Víry a vírusy.....	72
Odsek či odstavec, vyhlásenie či prehlásenie?	75
Hostka či hostka?	77
Je predat slovenské predat?.....	80
Privlastňovacie zámeno <i>svoj</i> a jeho používanie v rečovej praxi.....	82
<i>Kolko variantov</i> máme na výber?.....	85
Zisťujeme, či <i>prezistiť</i> a <i>vyzistiť</i> patria k spisovným prostriedkom.....	88
K rodu substantíva <i>závrat</i>	91
ZÁVER	95
LITERATÚRA A ZDROJE	96

PREDSLOV

Jazyková kultúra nielen pre lingvistov je odbornou publikáciou, vhodnou aj ako učebný text, v ktorom sa snažíme inovatívnym spôsobom opísať a vysvetliť najfrekvencovanejšie javy z rečovej praxe. Ide o javy vyzorované nielen z mediálneho, ale aj z akademického prostredia, ktoré sa s ohľadom na komunikačnú sféru (masmediálna komunikácia, vedeckovýskumná oblasť) nekorektne používajú, a tým podprahovo prenikajú do jazykového vedomia všetkých používateľov jazyka. Teda aj tých, pre ktorých je jazyk pracovným nástrojom s primárne reprezentatívnou funkciou (učiteľov na všetkých stupňoch škôl či rozhlasových a televíznych pracovníkov).

Výklad jednotlivých javov (rozdelených do 6 blokov)¹ podávame s prihliadnutím na jazykovú normu ako štandardizovanú podobu jazykového správania a tiež s prihliadnutím na cieľovú skupinu adresátov (nielen lingvistov). Explanáciu jazykového javu funkčne dopĺňame o kvalitatívne aj kvantitatívne zistenia vyplývajúce z databázy Slovenského národného korpusu. Pri každom z uvádzaných javov v závislosti od jeho charakteru (ortografický, lexikálny, morfológický, syntaktický) uplatňujeme diferencované postupy. Pri práci so Slovenským národným korpusom (predovšetkým v súbore písaných komunikátov) zámerne využívame viaceré nástroje, na pozadí ktorých jednotlivé javy v rámci príslušných kategórií exemplifikujeme a frekvenčne vyhodnocujeme. Predkladanou publikáciou ponúkame nielen odborný výklad javov, ale čiastočne a nepriamo aj metodické návody, ako účelne využiť Slovenský národný korpus. Zároveň aj lingvisticky neškoleným

¹ Analyzované javy nerozdeľujeme konvenčným spôsobom, t. j. podľa jednotlivých jazykových rovín, pretože ich zaradenie by nemuselo byť vždy jednoznačné.

záujemcom o jazyk a jeho kultúru nekonvenčným, nazdávame sa, i didaktický prístupným objasňovaním a dokladovaním vyselektovaných príkladov z korpusu prezentujeme stále aktuálne problémové miesta súčasnej rečovej praxe.

Uvedomujeme si pritom dynamiku jazyka a rozličné sféry používania jazykových prostriedkov, ktoré posudzujeme v závislosti od komunikačných zámerov a charakteru celkovej komunikačnej situácie. Preto v snahe, aby táto publikácia nevyznievala príkro a mentorsky, predostierame uvádzané javy deskriptívno-explanačne vždy s odporúčaním na funkčne primeranú, jazykovo objasnenú alternatívu. Rovnako prihliadame na oblasť použitia výrazových prostriedkov (v písanej i hovorenej podobe), ako aj na konkrétneho používateľa jazyka a jeho poslanie. Na jeho poslanstvo mediálne či vedecko-pedagogicky pôsobiť aj prostredníctvom jazykového prejavu, s dôrazom na jeho prirodzenú, komunikačne kultivovanú a normatívne korektnú podobu.

Úvod k problematike jazykovej kultúry

V predkladanej odbornej publikácii sa snažíme o prehľadné spracovanie jednotlivých javov, pridržiavajúc sa pravidiel vychádzajúcich z teórie spisovného slovenského jazyka. Na pozadí lingvistického chápania ponúkame vymedzenie pojmu jazyková kultúra v tých intenciách, v akých ho pri výklade prakticky aplikujeme v jednotlivých kapitolách. Rovnako ozrejmujeme aj niektoré termíny, ktoré sú s jazykovou kultúrou vo vzájomnej kooperácii a zároveň ju aj funkčne determinujú.

Diferenciácie medzi ideálnou podobou jazyka a reálnou rečovou praxou, ako to naznačuje aj súčasný jazyk médií (dnes pokladaný za hlavný katalyzátor vývinu spisovnej slovenčiny), sú relatívne veľké. Napätie medzi tým, ako by sa malo písať či hovoriť, a tým, ako sa v skutočnosti jazyk používa, je permanentne riešenou otázkou jazykovej kultúry. V odpovediach na uvedenú otázku sa lingvisti rôznia, minimálne v dvoch – v súčasnosti vyprofilovaných – prístupoch vo vzťahu k spisovnému jazyku: „normativistickom“ a sociolingvistickom. Prívrženci prvého prúdu, dedukujúc zo systémovej podstaty jazyka, striktné presadzujú dodržiavanie noriem, kým sociolingvisticky orientovaní lingvisti reflektujú úzus, reálnu jazykovú prax (podrobnejšie pozri napr. Dolník, 1997; Ondrejovič, 1997; Ološtiak, 2003).

Z interpretácie uvedených dvoch názorových prúdov vyplýva, že v centre pozornosti, od ktorého sa diferencovaný pohľad na riešenie danej problematiky odvíja, stoja tri základné pojmy: norma, kodifikácia, úzus. Ich definíčné vymedzenie a ich výklad sa rokmi menili. Z tohto dôvodu výberovo, v snahe vytvoriť reprezentatívnu vzorku, uvádzame, ako sa v posledných desaťročiach vymedzuje jazyková norma.

1. V Pražskej lingvistickej škole sa norma chápala ako ústredný pojem teórie spisovného jazyka, ako stredný člen trojice:

úzus – norma – kodifikácia s funkciou garantovania jazykovej správnosti. Takto chápaná norma vychádzala z priemerného úzu, z ústne realizovanej jazykovej praxe nositeľov vtedajšieho súčasného jazyka a predstavovala súbor pravidelne používaných lexikálnych a gramatických prostriedkov, pričom miera záväznosti spisovnej normy bola vyššia ako pri všeobecnejšie (širšie) interpretovanej norme. Takto chápanej spisovnej norme sa prisudzovali okrem záväznosti aj ďalšie črty, najvýraznejšie funkčnosť, stabilita a prestížnosť. Rozdiel medzi všeobecne chápanou normou (ktorá vyplňala priestor medzi jazykovým systémom a úzom) a spisovnou normou (ktorá v podstate vyplňala priestor medzi úzom a kodifikáciou) spočívala v skladbe a v miere zastúpených jednotlivých črt normy. Kým atribúty širšie chápanej normy sa pokladali za reálne, tak niektoré atribúty spisovnej normy skôr za žiaduce a očakávané (podľa Nebeská, 1999, s. 25 – 30).

2. Ján Horecký (1982) definuje jazykovú normu ako „pravidlo pre jazykové správanie, ktoré umožňuje rozlíšiť, čo je v danom jazykovom výraze správne, vhodné a čo nesprávne“ (s. 70).
3. V Encyklopédii jazykovedy (1993) sa za ekvivalent normy pokladajú „zákonitosti vlastné spisovnému jazyku a prijímané v určitom období daným jazykovým spoločenstvom ako záväzné“ (s. 204). Tiež sa v EJ uvádza, že súčasný stav vývinu spisovnej normy si nevyhnutne vyžaduje chápať normovanosť širšie a popri jazykovej norme je potrebné brať do úvahy aj štýlové a komunikačné normy.
4. J. Dolník (2010), pozorujúc súčasný stav nie „umelého“, ale prirodzeného spisovného jazyka, rozlišuje reálnu a ideálnu normu. Prirodzený spisovný jazyk spája s reálnou normou, ktorú si vytvorilo diferencované spoločenstvo, a „umelý“ spisovný jazyk s normou ideálnou. Tá, na rozdiel od reálnej normy, predpokladá netolerantnosť voči alternatívam, jej zástancovia nerešpektujú reálnu

rozmanitosť v používaní jazyka. J. Dolník, opierajúc sa o charakteristiku úzu, ktorý predstavujú „jazkové zvyklosti viazané na istých používateľov a na isté komunikačné situácie“, vymedzuje aj normu situačnú, ktorá sa (prirodzene v súvislosti so spisovným jazykom) prekrýva s úzom (s. 104 – 109).

I. O čiarke, nečiarke

Alebo s čiarokou alebo bez nej?

Viete si predstaviť písaný text bez interpunkčných znamienok? Bol by asi taký neprehľadný a chaotický ako cestná premávka v uliciach veľkomesta bez dopravného označenia. Interpunkcia totiž významovo člení celky na menšie, logicky pospájané a syntakticky usporiadané úseky približne rovnako, ako zvukovú reč modifikujú a dotvárajú intonačné (prozodické) prostriedky, napr. melódia, pauza, dôraz, tempo... Tie ju robia plastickejšou, variabilnejšou, ale hlavne ľudsky univerzálnejšou. Na rozdiel od zvukovej reči písaná podoba musí, resp. by mala byť oblečená do „strojenejšieho“ šatu, teda mala by byť celistvejšia a súdržnejšia. Preto autori, či už pri prenose mediálnych obsahov, alebo pri podávaní výsledkov vedeckovýskumnej práce, sprehľadňujú a jazykovo segmentujú svoje texty aj pomocou interpunkčných znamienok. Používajú ich vždy v prospech zachovania zrozumiteľnosti a zmysluplnosti podávanej informácie.

Jedným z frekvenčne najvyužívanejších interpunkčných znamienok je nesporne čiarka, ktorá sa v súlade s normou používa vo viacnásobných vetných členoch a v súvetiach, na odčlenenie citosloviec, kontaktných výrazov, vsuviek a osamostatnených vetných členov. Zaujímavou problematikou je písanie čiarky v priraďovacom súvetí pred spojkami *a*, *i*, *aj*, *ani*, *či* a *alebo*. Tieto spojky totiž môžu spájať jednotlivé hlavné vety v priraďovacom súvetí nielen v zreteľne zlučovacom, ale aj v stupňovacom, odporovacom či vylučovacom význame. Od uplatňovaného významu sa potom odvíja aj písanie čiarky. Podľa súčasnej pravopisnej normy (platnej od roku 1991) sa pred uvedenými spojkami (*a*, *i*, *aj*, *ani*, *alebo*, *či*), ak medzi hlavnými alebo rovnocennými

vetami je zreteľný stupňovací, odporovací alebo vylučovací významový vzťah, čiarka nemusí písať, lebo na signalizovanie tohto vzťahu nie je potrebná. Písanie čiarky v uvedených prípadoch sa však nevylučuje. Teda: *Vzťahy v uvedenom procese vysvetľujeme alebo minimálne schematicky naznačujeme*. Rovnako korektné by bolo: *Vzťahy v uvedenom procese vysvetľujeme, alebo minimálne schematicky naznačujeme*. My sa však domnievame a pritom nahlas uvažujeme: autor, ako aj čitateľ prísne odborných textov môže v závislosti od vzťahu medzi dvoma eventualitami citlivo vnímať uplatňovanie čiarky. Ak by šlo o výlučne disjunktné (vzájomne absolútne neprekrývajúce sa, vylučujúce sa) javy, uprednostnili by sme pred priraďovacou spojku *alebo* písanie čiarky. Podobne ako pri dvojitých priraďovacích spojkách *bud', alebo*. Ak by šlo o vzťah ekvipolencie, teda javy by sa vzájomne aspoň čiastočne prekrývali, nie absolútne vylučovali, čiarka by v takýchto prípadoch, podľa nás, nebola žiaduca.

Písanie, event. nepísanie čiarky pred spojkou *alebo* ako ortografický jav, úzko súvisiaci so syntaktickou štruktúrou, nevyhodnocujeme kvantifikátormi, ale korpusovú databázu písaných textov² funkčne využívame ako súbor, v ktorom sa dajú jednotlivé prípady identifikovať a kategorizovať.

I. Čiarka sa NEPÍŠE pred spojkou *alebo* v prípade, keď sa ňou pripája posledný člen v rámci viacnásobného vetného člena.

Zdravotné poisťovne majú deväťdesiat kalendárnych dní na to, aby od skončenia daného štvrťroka automaticky poslali príslušnú sumu poisťencovi

² Diferencovanú funkciu spojky *alebo* sledujeme v písaných textoch v podkorpuse prim-8.0-public-sane.

priamo **na bankový účet alebo poštovou poukážkou** na adresu, ktorú má nahlásenú v informačnom systéme.

Tie sa najčastejšie infikujú od matky počas prenatálneho vývoja, **pôrodu alebo dojčenia**.

Zatiaľ blúdil s vedrom v ruke z miestnosti do miestnosti, kde-tu zhrabol lopatkou hrubší zlepenec malty, zvyšky **dreva alebo lepu**.

Potom je naozaj jedno, či má srdce **vpravo alebo vľavo**.

Človeku by pri nich srdce zaplesalo, lenže nemohli sme ich zaradiť medzi správne preto, že išlo trebárs o tú istú osobu, ktorá nám poslala **13 alebo 6** navlas rovnakých tipov na najúspešnejších športovcov, čo možno považovať za pokus dostať niekoho z blízkych, či známych, medzi **osobnosti alebo kolektívy**.

Výlet si možno spestriť **výjazdmi k bránam hradu Strečno alebo odbočením k zrúcaninám Starhradu**.

Carissa si nebola istá, či jej slúžka vôbec vie čítať, ale zašepkala jej, aby sa poobzerala, či si nechce kúpiť nejaké **knihy alebo časopisy**.

Ten môže mať peniaze len **vd'aka daniam alebo predaju majetku**.

„Kinári by si však podľa mňa mali rozmyslieť, či im viac záleží na nasadení noviniek **amerických alebo pôvodných**,“ reaguje Deana Horváthová.

Svedkovia môžu zavolať na bezplatnú telefónnu linku **158 alebo 112**, prípadne prísť osobne na **Obvodné oddelenie PZ v Krompachoch alebo Okresný dopravný inšpektorát v Spišskej Novej Vsi**.

Do módy sa dostávajú elektrické grily, pri ktorých sa počíta so spoločenským grilovaním priamo na stole. A to **doma alebo vonku**.

Najhoršie by bolo ozelenieť od zúrivosti, dať sa unášať prejavmi žiarlivosti a postaviť toho svojho pred hotovú vec – **ja alebo ona!**

Isté je, že **skôr alebo neskôr** sa kríza skončí.

„Preto som sa vrátil do USA. V halovej sezóne, ak pôjde všetko podľa plánov, otestujem svoju formu **na dvoch alebo troch** súťažiach v hode bremenom,“ načrtnol svoje plány trnavský kladivár, finalista troch MS a dvoch OH v rade.

II. Čiarka sa pred spojku *alebo* MÔŽE, ale NEMUSÍ písať vtedy, keď ide o viacnásobný prísudok:

Každého **zaujme(,)** **alebo dojme** iná historická udalosť.

Odpoveď na otázku nám **zašlite(,)** **alebo prineste** na adresu: MY – Topoľčianske noviny Dnešok, Československej armády 34, 95501 Topoľčany.

Natieral ich lodným lakom ako insitný umelec **vyrábajúci gýče(,)** **alebo ich balil** do pozlátky.

III. Ak sa vo viacnásobnom vetnom člene opakuje tá istá vylučovacia spojka viac ráz (*alebo – alebo, či – alebo, buď – alebo*), pred druhou a každou nasledujúcou spojkou sa čiarka PÍŠE:

Do módy sa dostávajú elektrické grily, pri ktorých sa počíta so spoločenským grilovaním priamo na stole. A to **buď doma, alebo vonku**.

Najhoršie by bolo ozelenieť od zúrivosti, dať sa unášať prejavmi žiarlivosti a postaviť toho svojho pred hotovú vec – **alebo ja, alebo ona!**

Preto som sa vrátil do USA. V halovej sezóne, ak pôjde všetko podľa plánov, otestujem svoju formu **buď na dvoch, alebo troch** súťažiach v hode bremenom,“ načrtnol svoje plány trnavský kladivár, finalista troch MS a dvoch OH v rade.

IV. Čiarkami sa pripájajú hlavné alebo rovnocenné vety aj vtedy, keď ich uvádzajú dvojité, resp. trojitú spojky (v našom prípade): *alebo – alebo, či – alebo, buď – alebo*:

Chcem tá naliehavo poprosiť – **či už študuješ, alebo si v kuchyni a učíš sa piecť** – aby si si uvedomila, že nad domácnosťou netreba ohrňať nos.

*Ibaže jeho zvedavosť je vždy väčšia ako úprimnosť. Dodnes by som nevedel povedať, **či bol fízel, alebo nebol.***

*Niekedy sledujeme dva či tri príbehy súčasne, ktoré **bud' súvisia s piesňou, alebo s ňou nemajú vôbec nič spoločné.***

Z uvedených príkladov vyplýva, že používanie čiarky pred spojkami *a, i, aj, ani, alebo*, či je kontextovo podmienené.

Ako v rečovej praxi

Písanie čiarok, úzko prepojené so syntaktickou stavbou viet, je neraz neuralgickým bodom kvalifikačných prác. Preto je nevyhnutné pristaviť sa aj pri slovníkovom hesle *ako*. Je to lexikálna jednotka, ktorá môže v texte vystupovať ako zámeno, ale aj (či predovšetkým) ako spojka alebo ako súčasť spájacieho výrazu. V ktorých prípadoch sa pred *ako* čiarka píše, v ktorých nepíše? Keďže *ako* vo funkcii podradovacej spojky uvádza vedľajšiu vetu (napr. predmetovú, prívlastkovú, príslovkovú), píšeme pred ňou čiarku: *Premýšľal, ako sformuluje svoju odpoveď. Prijali opatrenia, ako zvýšiť kvalitu práce...* Keď však ide, ako je všeobecne známe, o prosté prirovnanie (či porovnanie), čiarka sa nepíše: *mäkký ako chlieb, študent starší ako asistent*. Slovo *ako* je v prácach odborného štýlu pomerne často súčasťou vsuviek, ktoré sa vo vete vyčleňujú čiarkami: *Výsledky, ako to vyplýva z našich meraní, sú relevantné*. Rovnako *ako* býva tiež súčasťou spresňujúcich, konkretizujúcich a vysvetľujúcich výrazov (uvádzajúcich prístavok) pri výpočte vecí a javov rovnakého druhu: *U nás rastú ihličnaté stromy, ako (napr.) smrek, jedľa, borovica*.

Ako vidieť, možných prípadov a kombinácií s *ako* je v rečovej praxi viac ako dost. Spomeniem ešte jednu, s ktorou sa môžeme pri štylizácii textu nezriedka stretnúť. Ide o funkciu priradovacej buď zloženej spojky *ako aj*, pred ktorou sa čiarka píše, lebo sa ňou vyjadruje zdôraznený zlučovací vzťah: *vysokoškolskí učitelia, ako aj študenti končiacich ročníkov*, alebo ide o funkciu v rámci priradovacej dvojčlennej súvzťažnej spojky, ktorá naznačuje stupňovací vzťah: *Nie tak nadanie, ako skôr pracovitost a ctížiadosť sa v niektorých prípadoch podpisujú pod úspechy študentov a učiteľov Univerzity Pavla Jozefa Šafárika*.

Problematiku písania čiarky pred lexémou *ako* overujeme aj v databáze písaných komunikátov Slovenského národného korpusu³. Jednotlivé kategórie prípadov lexémy *ako* s diferencovaným slovnodruhovým zaradením a syntakticky podmieneným kontextom exemplifikujeme a zloženú spojku *ako aj* so zdôrazňovacou zlučovacou funkciou kvantitatívne vyhodnocujeme.

I. Opytovacie zámeno *ako*:

Ako vlastne čerpá Slovensko peniaze z eurofondov?

Ako to len poviem?

Ako dochádza k modifikácii termínov a reformulácii ich významu?

Ako si predstavujete riešenie miliardového deficitu?

II. Podraďovacia spojka *ako*:

a) Čiarka sa pred spojkou *ako* NEPÍŠE, keď sa ňou pripája iba jeden vetný člen.

*A ten futbalový je veľký **ako** celá zemeguľa.*

*Najprv sa na mňa díval **ako** na blázna.*

*Doteraz som si myslel, že čo je dobré pre rodinu, musí byť dobré aj pre štát **ako** súhrn rodín.*

*K histórii **ako** vednému odboru som sa dostal pri spracovaní diplomovej práce a odvtedy mám vážnejší pohľad.*

*Zároveň sa rieši základná otázka, ktorá súvisí s iróniou **ako** významovo a formálne zložito štruktúrovaným javom, či má v jazyku vlastný systémový register výrazových prostriedkov.*

*Dodal, že v škole **ako** učiteľ dal dokopy mladších žiakov, ktorých prihlásili do Kormanovho pohára.*

³ Vychádzali sme z písaných textov v databáze podkorpusu prim-8.0-public-sane.

Škoda, že **ako** juniorka môžem hrať iba na obmedzenom počte turnajov WTA Tour.

b) Čiarka sa pred spojkou *ako* PÍŠE vždy, keď sa ňou uvádza vedľajšia veta.

To, **ako** veľmi ženy trpia, závisí do veľkej miery aj od životného štýlu, ale aj od rodinnej anamnézy.

Ktovie, či si vôbec spomenie, **ako** to dievča vyzeralo.

Hľadáme možnosti, **ako** svojich blízkych potešiť, ale pritom nesiahnuť na dno svojich finančných možností.

Prv, **ako** sa vydáme na skúmanie ďalších aspektov vzťahu filozofie a literatúry prítomných v textoch tohto autora, bolo by zaujímavé ujasniť si, **ako** Zigo chápe samotnú filozofiu.

Urobili sme, **ako** ste nám odporúčali.

Predstavte si športovca, **ako** stojí na stupni víťazov olympijských hier.

III. Ak je *ako* súčasťou vsuvky, ČIARKAMI vyčleňujeme vsuvku z oboch strán:

Ona, **ako** by som to povedal, ona bola do pána Aurela veľmi zaľúbená, tak akosi slepo...

Efektívna implementácia základných stanov Európskej dohody spočíva nielen v zavádzaní najdôležitejších princípov, **ako** napr. odstránenie ekonomickej diskriminácie, resp. vzájomné uznávanie národných predpisov, ale aj v aplikácii radu špecifických predpisov.

IV. Pred porovnávacou spojkou *ako* sa čiarka NEPÍŠE:

Neovládateľná hra je ešte viac neovládateľná, pretože futbalista v tomto prípade len beží dopredu **ako** ťažný kôň, zmena pohybu nehrozí.

Keď začali pred 110 rokmi stavať vojenský krížnik, nikto netušil, že práve táto loď vojde do dejín **ako** zrejme najslávnejší koráb všetkých čias.

Jed vretenice je prudký **ako** jed ostatných hadov, vretenica ho má však málo.

V. Čiarka sa NEPÍŠE, keď spojka *ako* uvádza tesný prívlastok (napr. pri enumerácii):

*Ťahákmi tohtoročného festivalu sú nepochybne osobnosti **ako** fotografka Sára Saudková, speváčka Marta Kubišová či herečka Tatiana Vilhelmová.*

*Vďaka tomu fenomény **ako** Rakúsko-uhorské vyrovnanie, ochranné clá, vývoz továrne zo Slovenska v 30. rokoch či ‚dopustenie‘ jej krachu prestávajú byť pre nich javmi, za ktorým by automaticky hľadali výlučne triedne alebo nacionalistické vysvetlenie (naše učebnice iné neprezentovali).*

VI. Čiarka sa PÍŠE, keď spojka *ako* uvádza voľný prívlastok

*Čakajú na ne tvorivé hry a súťaže na stanovištiach s rozprávkovými názvami, **ako** Motýľ Emanuel, Pinocchio či Janko a Marienka.*

*Namiesto neefektívnych a nesystémových opatrení bez reálneho vplyvu na výkonnosť hospodárstva, **ako** (napr.) šrotovné či podpora takzvaných sociálnych podnikov, by mala pristúpiť k systémovým a plošným opatreniam, **ako** (napr.) znižovanie odvodov.*

V korpusovej databáze⁴ sme zisťovali aj písanie čiarky pred zloženu príradovacou spojkou *ako aj*.

, ako aj	166 766
_ ako aj	29 176

Z prieskumu vyplýva, že hoci sa vnútri vety pred skúmanou spojkou so zlučovacím významom čiarka vo väčšine prípadov (85 %) píše, stále sa v komunikátoch diferencovaného charakteru vyskytuje relatívne mnoho prípadov (15 %), v ktorých sa príslušná ortografická norma nedodržiava.

⁴ Vychádzali sme z písaných komunikátov v podkorpuse prim-8.0-public-sane.

Tesný a voľný prívlastok v rečovej praxi

Štylizácia sa môže nezainteresovaným javiť ako jednoduchý proces tvorenia textu, pri ktorom zoradené myšlienky (napr. aj zosummarizované výsledky získané z výskumov) už treba dať „len“ na papier, treba ich výberom lexikálnych jednotiek a formulovaním viet už „len“ jazykovo stvárniť. Občas sa stáva, že „nešikovné“ slovné vyjadrenie môže niekedy zamýšľaný obsah skresliť, ba ojedinele až posunúť do nežiaducich polôh. A to je dôkaz, že štylizácia textu (najmä finálna) je v záujme zachovania komunikačného zámeru a v záujme dosiahnutia komunikačného efektu mimoriadne náročný, nie jednoduchý proces. Záleží pri ňom nielen na každom slove, ale aj na syntaktickej výstavbe viet, ktorá totiž odhaľuje logickú postupnosť a nadväznosť informácií, vzťahy medzi nimi, teda aj ich súvislosti. Vie myšlienkový obsah prehľadniť, ale aj potlačiť. Jedným z takýchto jazykových javov, ktorý je pevne syntakticky viazaný a zároveň úzko prepojený so sémantikou vypovedaného, je aj prívlastok, čiže atribút.

Prívlastok ako vedľajší vetný člen, ktorý rozvíja akékoľvek podstatné meno vo vete, býva vyjadrený diferencovane: rôznymi slovnými druhmi, najčastejšie však prídavným menom, ale v prípade potreby aj celou vedľajšou vetou (*Fakulta, ktorú som absolvovala, tohto roku oslavuje svoje 55. výročie.*). Člení sa z viacerých hľadísk, napr. v závislosti od toho, či stojí pred alebo za substantívom, ktoré bližšie určuje, na tzv. anteponovaný (*filmová tvorba*) alebo postponovaný prívlastok (*študenti naši*). Na základe spôsobu vyjadrenia závislosti medzi ním a rozvíjaným menom sa rozlišuje zhodný (*jubilujúca fakulta, kolega absolvent*) a nezhodný prívlastok (*trh práce, riešiteľ projektu*), v závislosti od intenzity (tesnosti) vzťahu medzi nadradeným slovom a prívlastkom sa vymedzuje tiež tzv. tesný a voľný prívlastok. Nezhodné prívlastky, rovnako ako zhodné prívlastky stojace pred substantívami, ktoré rozvíjajú, sú v zásade vždy hodnotené ako tesné.

Problém však nastáva, keď je zhodný prívlastok v postponovanom postavení. To, či ide o tesný alebo voľný atribút, súvisí so sémantikou celej vety. Tento fakt sa pri štylizácii odzrkadľuje aj na ortografickej úrovni písaním, resp. nepísaním čiarky po rozvíjanom substantíve. Tak teda za tesný postponovaný prívlastok neoddeľovaný čiarkou sa pokladá taký atribút, bez ktorého by sa význam celej vety podstatne zmenil alebo veta bez jeho prítomnosti by stratila akýkoľvek zmysel: *Ludia chorí na TBC nesmú chodiť na slnko*. V tomto prípade je zviazanosť (tesnosť) prívlastku s nadradeným rozvíjaným substantívom mimoriadne silná (blízka) a významovo evidentná. Ak by sme z uvedenej vety vynechali rozvitý tesný prívlastok (*chorí na TBC*), absentovala by v nej s ohľadom na úplnosť výpovede sémanticky relevantná informácia. Za voľný postponovaný prívlastok vyčleňovaný čiarkami sa pokladá taký, ktorý je voľne (dodatočne) pripojený: *Vedeckovýskumný tím, ovenčený viacerými oceneniami, participuje na riešení jedinečného medzinárodného projektu v danom odbore*. Veta ani po jeho vynechaní (*ovenčený viacerými oceneniami*) nestráca svoj význam a voľne pripojená informácia v podobe prívlastku by teoreticky mohla fungovať aj ako samostatná výpoveď.

A tu sa opäť ukazuje, že forma tak na úrovni lexiky, ako aj na úrovni gramatického (teda morfológicko-syntaktického) stvárnenia, pracuje, resp. mala by pracovať, vždy v mene obsahu a nie naopak.

Na dôkladnejšie objasnenie vyčleňovacej funkcie čiarky vo vzťahu k prívlastku (resp. k prívlastkovej polovetnej konštrukcii) stojacemu vo vete za nadradeným slovom (zväčša substantívom) je potrebný širší kontext.

I. Čiarka sa PÍŠE vtedy, keď sa ňou vyčleňuje voľný prívlastok, tzn. taký výraz, ktorým sa vo vete dopĺňa nejaká sekundárna informácia a v prípade jeho odstránenia nedochádza k strate alebo zmene nosného významu vety.

a) Voľný prívlastok vnútri vety:

*Spevácku súťaž Mikuláša Schneidra Trnavského pre talenty operného umenia vyčiarila trnavská radnica z rozpočtu na rok 2012. Na podujatie, **konajúce sa** v dvojročnom intervale, nedokáže v súčasnosti vyčleniť dostatočný objem peňazí, aby si udržalo svoju vysokú kvalitu a medzinárodné renomé.*

*Severná, **prekvitajúca** hlavne vo Flámsku, bola zameraná na lavírovanú kresbu pierkom a tušom či bistro. V protiklade k tomu južná tradícia, **prameniaca** z Talianska, vychádzala z kresby uhlom, rudkou a kriedami.*

b) Voľný prívlastok na konci vety:

*Výrazný nárast hodnoty objednávok zo strany domácich subjektov totiž dokázal vykompenzovať i pokles zo strany zahraničných subjektov, **spôsobe- ný** silnejúcim eurom.*

*Že majú stres aj vtáky, a to dokonca až v Antarktíde, na to prišiel nemecko-chilský tím vedcov, **pôsobiacich** na tomto kontinente.*

*Otvoril ich a objavil hlbokú skriňu, **využívajúcu** sklon strechy.*

*K úspore hmotnosti prispel aj inovatívny brzdový systém, ktorý na vytváranie brzdového tlaku používa malé, elektricky poháňané hydraulické čerpadlá, **umiestnené** v blízkosti každého brzdového strmeňa.*

K výraznejšiemu zhustovaniu informácií dochádza vtedy, ak sa vo vete kumuluje viacero prívlastkových konštrukcií. V takomto prípade – s cieľom sprehľadniť informácie a hierarchizovať ich – odporúčame čiarku vo vete funkčne uplatniť.

*Plody tohto veľkého zápasu, **vedeného** komunistickou stranou po boku najprogresívnejších síl sveta, **stelesnených** slávnym víťazom nad fašizmom, Sovietskym zväzom, vtlačili výrazné črty životu našej spoločnosti od oslobodenia až po súčasnosť.*

Medzitým v marci 1994 v dôsledku štiepenia HZDS odvolali druhú Mečiarovu vládu a na desať mesiacov ju nahradila vláda premiéra Moravčíka, **zložená** z KDH, SDĽ a DÚ, **vzniknuvšej** odštiepením od HZDS.

Vo februári vytvorená vláda národnej jednoty, **pozostávajúca** z členov Tsvangiraiho Hnutia za demokratickú zmenu (MDC) a Zimbabwianskej africkej národnej únie – Vlasteneckého frontu (ZANU-PF), **vedeného** kontroverzným prezidentom Robertom Mugabem, sa v novembri takmer rozpadla.

Vo všetkých uvedených prípadoch by bolo možné jednotlivé prívlastky (resp. prívlastkové konštrukcie) vynechať alebo z nich utvoriť samostatné vety. Autor prejavu však takýmto spôsobom svoje výpovede kondenzuje. Uvedené komunikáty s takto umiestnenou čiarkou pred voľným prívlastkom (vyjadreným trpným, prípadne činným prídavným slovesa) sú prehľadnejšie a aj percepčne prijateľnejšie.

II. Čiarka sa NEPÍŠE, pokiaľ je prívlastok alebo prívlastková konštrukcia v tesnom významovom spojení s hlavnou informáciou vety. Na porovnanie uvádzame dva príklady, v ktorých by došlo k deformácii sémantiky a komunikačného zámeru.

a) Vo VZN je tiež vyčlenené venčovisko⁵, **vyhradené** na pohyb psov.

Vo VZN je tiež vyčlenené miesto **vyhradené** na pohyb psov.

Zo sémantiky lexémy *venčovisko* je zrejmé, že ide o miesto vyhradené pre psov. V druhom prípade by veta bez doplnenia tejto relevantnej informácie (teda bližšej špecifikácie toho, o aké miesto ide) stratila zmysel.

⁵ Slovo *venčovisko*, ktoré podľa príslušných kodifikačných príručiek nie je spisovné, je systematicky odvodené od slovesa *venčiť*. V lexikografickom spracovaní sa odporúča uvedené verbum nahradiť možnými synonymickými spojeniami – *chodiť von* (so psom), *vetrať* (psa), *vyvádzať* (psa).

Analogicky môžeme rozdiel medzi voľnou a tesnou prívlastkovou konštrukciou sledovať aj porovnaním dvoch nasledujúcich prípadov zo SNK:

- b) *Výsledkom je, že veľké štáty dnes majú väčší potenciál blokovat' iniciat'ivy. V Únii, **zloženej** z 27 členov, bude môcť Nemecko spolu s ďalšími dvoma veľkými štátmi, alebo ľubovoľné tri veľké krajiny spolu s hocakou malou krajinou zablokovať rozhodnutie v Rade.*

*Výsledkom je, že veľké štáty dnes majú väčší potenciál blokovat' iniciat'ivy. V Únii **zloženej** z 27 členov bude môcť Nemecko spolu s ďalšími dvoma veľkými štátmi, alebo ľubovoľné tri veľké krajiny spolu s hocakou malou krajinou zablokovať rozhodnutie v Rade.*

III. Tesný prívlastok vnútri vety:

*Dom **obkolesený** lipami poskytoval príjemné bývanie. Ignác Juhász sa nasťahoval do jeho tichšej zadnej časti, ktorej okná hľadeli na tržnicu.*

*Život **postavený** na neslobode a na násilí ľudí nespája a nezjednocuje, ale skôr triešti.*

*Auto **inšpirované** slávnymi športiakmi minulých desaťročí má motor umiestnený vpredu, nízke ťažisko, usporiadanie sedadiel 2+2 a pohon zadnej nápravy.*

*Avšak na rovinu, miesta **vyčlenené** pre ZŤP sa nevyskytujú všade tam, kde by mali byť, respektíve, kde by sme ich očakávali. Stáva sa aj to, že miesto je síce vyhradené pre ľudí zo zdravotným postihnutím, no aj napriek tomu na ňom zaparkuje vodič bez parkovacieho preukazu.*

IV. Tesný prívlastok na konci vety:

*Aktivačné práce sa realizujú s cieľom udržania pracovných návykov dlhodobu nezamestnaných občanov **odkázaných** na dávku v hmotnej núdzi a príspevky k tejto dávke.*

V tomto poradnom, iniciatívnom orgáne majú svoje zastúpenie všetky poslance kluby **zastúpené** v mestskom zastupiteľstve.

Na ich úkor by sa totiž mohla priživiť práve vládnuca elita s bankovými účtami **vedenými** v daňových rajoch.

Zvýšenie jeho kapacity by znížilo závislosť Slovnafu od ruskej ropy **dopravovanej** cez ropovod Družba, uviedol zdroj blízky Reuters.

Kráčala som s nosom **zdvihnutým** k oblohe.

Unisono sa nieslo, že Slováci sú slabí na to, aby udržali svoj spisovný jazyk a literatúru **písanú** týmto jazykom.

Atraktívnosť Víennej uličky chcú organizátori zvýšiť aj organizovaním podujatí **spojených** s prezentáciou regionálnych špecialít a tradícií **viažucich sa** k vínu a ročným obdobiam.

Dôležitá je aj osobná hygiena, pravidelné sprchovanie či kúpanie minimálne raz denne. Používajte kozmetiku **vhodnú** pre pokožku **namáhanú** inkontinenciou. Zvýši sa aj vaše sebedomie a nebudete mať dôvod strániť sa kontaktom s okolím.

Vzťahovalo by sa to aj na prípady, keď má človek kartu **zadanú** v mobilnej aplikácii alebo u obľúbeného predajcu a pri nákupe mu v súčasnosti stačí obchod iba zakliknúť.

Po vstupe Slovenska do EÚ narástol význam informácií o postupne sa tvoriacich pravidlách **formujúcich** podnikateľské prostredie a ekonomických podmienkach v EÚ.

Podnet odstupuje na riešenie DK. ŠTK vyhodnotila kvalitu predložených videozáznamov z jednotlivých vybraných stretnutí s konštatovaním, že veľká časť nespĺňa požiadavky **stanovené** rozpisom súťaže.

V. Čiarka sa MÔŽE, ale NEMUSÍ písať v prípade, ak prívlastok nie je úzko spätý s obsahom vety, o čom rozhoduje na pozadí poznania sémantiky komunikátu (ako komplexu informačnej aj komunikačnej zložky) samotný autor výpovede.

Časom som pochopila, že to klepkanie slúži na vytrasenie kávy **usadenej** na stenách prístroja, a že správny moment vypínania tlačidiel sa dá spoznať podľa zvuku.

Pri menších autách **určených** pre nežnejšie pohlavie, volia ženy pestrejšie farby, ako napríklad fialovú alebo sýtozelenú.

Prvé bábiky **oblečené** do zmenšenej podoby niekdajšieho ľudového hávu, začali milovníci tohto žánru zbierať pred dvanástimi rokmi.

Ak umývačka pri otvorení zapácha, na vine nie je špinavý riad **čakajúci** na umývací cyklus, ale jej znečistenie.

Ráno predsa nepijavala kávu, ale čokoládu **osladenú** medom.

Problematika používania interpunkčných znamienok nie je iba zdanlivo jednoduchou a jednoznačnou ortografickou záležitosťou, ale patrí k formálnym prostriedkom úzko súvisiacim s významovou stránkou komunikátov v rečovej praxi. Navyše v písanej podobe interpunkcia text sprehľadňuje a pomáha ho percipientom sémanticky dekodovať.

II. Veľká či malá graféma?

Vedecko-pedagogické a akademické tituly

Tvorenie ustálených slovných jednotiek skracovaním (abreviáciou) patrí k prirodzeným jazykovým procesom, ktorého výsledkom sú skratky, čiže abreviatúry. Delia sa na základe viacerých hľadísk. Predovšetkým podľa toho, či sa používajú len v písaných prejavoch, alebo aj v ústne realizovaných komunikátoch. Teda ide o grafické (*atď., napr.*) a graficko-fónické skratky (*EÚ, UPJŠ*). Ku grafickým, ustáleným a tzv. lineárnym skratkám patria aj skratky vedecko-pedagogických titulov *doc. a prof.* Tie sa na rozdiel od akademických titulov *RNDr., PharmDr., JUDr., PhDr., PaedDr., ThDr.*, ktoré sa udeľujú po úspešnom absolvovaní rigorózneho pokračovania, píše s malým začiatočným písmenom. Napr. *Naša redaktorka na medzinárodnej konferencii oslovila prof. JUDr. Pavla Chalupu, CSc., a doc. PhDr. Jána Šota, PhD.* Jedine v prípadoch, keď stoja na začiatku vety, napr. *Doc. RNDr. Emil Valaš, PhD., je predsedom novovymenovanej štátnicovej skúšobnej komisie.*, sa skratky uvedených vedecko-pedagogických titulov píše s veľkou grafémou. Rovnako pri korešpondencii, ak titul tvorí začiatok adresy, sa skratka *doc.* či *prof.* píše s veľkým začiatočným písmenom *Prof. MUDr. Ján Muk, CSc., Lekárska fakulta Univerzity P. J. Šafárika, Trieda SNP 1, 040 11 Košice.*

Ako vyplýva z pracovnej náplne profesorov a docentov, okrem vedeckovýskumnej práce pôsobia, samozrejme, aj pedagogicky, predovšetkým ako prednášajúci. Ich študenti sú od prvého ročníka adeptmi na úspešné ukončenie vysokoškolského štúdia. Po absolvovaní 1. stupňa na niektorých fakultách získavajú akademický titul v skratke *Bc.*; po absolvovaní 2. stupňa *Mgr.* alebo *Ing.*; po absolvovaní 5-, eventúálne 6-ročného štúdia *MUDr.* alebo *MVDr.* Teda skrátene podoby titulov *Bc.*

a *Mgr.* sa píšu vždy s veľkým začiatočným písmenom, či už je to vo vete, alebo na jej začiatku. Sú vo väčšine prípadov medzinárodné a ich písanie je ustanovené v zákone o vysokých školách.

Spôsob písania skratiek *prof.* a *doc.* sme overovali v textoch SNK⁶ s ohľadom na ich celkový výskyt (*prof./Prof.* – 29 896; *doc./Doc.* – 16 934). Na pozadí ich postavenia v rámci vety sme sledovali ortografiu týchto skratiek po čiarku. Hoci sa v uvedenom postavení vyskytuje aj nekorektná grafická podoba (t. j. s veľkým začiatočným písmenom), častejšie sa v písaných komunikátoch používa korektná grafická podoba skratky (t. j. s malým začiatočným písmenom). Z porovnania výskytu a spôsobu písania oboch skratiek vyplýva, že väčšia chybovosť je pri používaní skratky *doc.*

prof.	3 053	Prof.	316
doc.	1 825	Doc.	391

Keďže písanie vedecko-pedagogických a akademických titulov nie je výlučne lingvistický problém, ale úzko súvisí s úpravou rozličných písomností administratívneho štýlu (prevažne z akademického prostredia), uvádzame presnú normu platnú v súvislosti s ich písaním v dokumentoch⁷.

Skratky akademických titulov sa uvádzajú vždy pred menom. Za skratkou sa píše bodka a od mena sa oddeľuje medzerou. Ak je pred menom viac titulov, neskôr získané tituly sa píšu pred skôr získanými

⁶ Abreviatúry *doc.* a *prof.* a ich grafické varianty boli vyhľadávané v databáze prim-8.0-public-sane.

⁷ Vychádzame z dokumentu STN 01 6910 Pravidlá písania a úpravy písomností, ktorý predstavuje výklad normy pre písanie a úpravu písomností s príkladmi a upozorneniami na najčastejšie chyby.

titulmi (*Bc. Anita Velická; Mgr. Jozef Čierny; Mgr. art. Eva Veselá; PaedDr. Ján Hrubý; JUDr. Ing. Peter Bohúň; JUDr. MUDr. Adam Slovák*).

Skratky pedagogických titulov *prof.* (profesor), *doc.* (docent) sa píše pred akademickými titulmi s malým začiatočným písmenom. Aj dočasne priznané pedagogické tituly hosťujúci profesor, hosťujúci docent (v skratke *host. prof.* a *host. doc.*) sa uvádzajú pred menom a ostatnými titulmi (*prof. PhDr. Jozef Mistrík, DrSc.; host. doc. Ing. Mária Podstavková, PhD.*).

Absolventom doktorandského štúdia sa priznávajú akademické hodnosti. Skratky vedecko-akademických hodností *PhD.* (doktor filozofie) a umelecko-akademických hodností *ArtD.* (doktor umenia) sa uvádzajú za menom, od ktorého sa oddeľujú čiarkou. Obdobne sa píše aj skratky vedeckých hodností *CSc.* (kandidát vied, hodnosť priznaná podľa starších predpisov) a *DrSc.* (doktor vied) (*PaedDr. Matej Považaj, PhD.; doc. PharmDr. Peter Zelený, CSc.*).

Titul čestný doktor sa uvádza skratkou *Dr. h. c.* (doctor honoris causa) pred menom a ostatnými titulmi (*Dr. h. c. prof. RNDr. Martin Moravec, DrSc.*).

Skrátená forma titulov doktorského štúdia sa píše skratkou *Dr.* s veľkým začiatočným písmenom, odporúča sa však uprednostňovať úplnú oficiálnu formu (*ThDr., PaedDr., PharmDr.* a pod.).

Názvy inštitúcií a ich súčastí

Stále aktuálnym ortografickým problémom je aj písanie veľkých písmen na začiatku názvov inštitúcií. Ide o problematiku, ktorá si vo väčšine prípadov vyžaduje okrem poznania pravopisných noriem aj všeobecnú znalosť istých faktografických údajov. Keďže sme v akademickom prostredí, ostaneme v ňom aj pri uvažovaní o tomto probléme. Univerzitu tvoria fakulty, ktoré sú zoskupením katedier, resp. ústavov, ako aj univerzitné pracoviská s centrami zastrešujúcimi rôzne odvetia činností. Teda ako písať ich názvy?

Pri viacslovných vlastných menách, ktoré sú presným, oficiálnym označením vedeckých inštitúcií, výskumných útvarov, fakúlt, katedier, rektorátov a dekanátov vysokých škôl, prípadne sú uvádzané aj s presným určením sídla alebo miesta pôsobnosti, sa prvé slovo viacslovného pomenovania píše s veľkým začiatočným písmenom. Teda: *Na Rektoráte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach pracuje 80 zamestnancov. Prírodovedeckú fakultu UPJŠ tvorí 6 ústavov, vrátane Ústavu fyzikálnych vied.* Ak pri štylizácii textov v záujme ekonomizácie prejavu používame aj skrátenú (neúplnú) podobu oficiálneho názvu, vo vnútri vety ho píšeme s malým začiatočným písmenom. *Na katedre slovakistiky (namiesto na Katedre slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie) sa uskutočnila súťaž mladých autorských talentov.* Analogicky by sa dalo postupovať aj pri centrách, ktoré sú súčasťou univerzity, so samostatnou (od ústavov nezávislou) pôsobnosťou: *Centrum interdisciplinárnych biovied Prírodovedeckej fakulty UPJŠ, ale interdisciplinárne centrum, prípadne len centrum.* V Pravidlách slovenského pravopisu sa uvádza, že pomenovania oddelení, odborov, sekcií, rád, komisií a iných podobných alebo pomocných organizačných jednotiek inštitúcií sa nepokladajú za vlastné mená, teda: *Súčasťou Ústavu matematických vied je oddelenie matematickej analýzy.*

Túto problematiku ilustrujeme a exemplifikujeme na slove *odbor*. V databáze Slovenského národného korpusu sme zaznamenali jeho korektné aj nekorektné napísané podoby (spolu 175 379 výskytov). Keďže ide o pomerne frekventovanú a zároveň polysémantickú jednotku s 3 významami (1. väčšie oddelenie inštitúcie, organizácie; 2. oblasť, sféra; odvetvie; 3. obyč. pomn. odbory – organizácia združujúca pracovníkov podľa prac. oblastí), spôsob písania uvedenej lexémy nevyhodnocujeme kvantitatívne. Zameriavame sa na prvý význam slova a všimame si písanie grafémy *o* na jeho začiatku, ktorá by v súlade s kodifikáciou mala byť vždy malá, a to bez ohľadu na to, či sa bližšie špecifikuje príslušnosťou k nejakej inštitúcii, alebo presným uvedením adresy. Aj napriek výraznému zastúpeniu graficky korektných podôb v paradigme hľadaného slova (podoba „odbor“ s malým začiatočným písmenom má 29 244 výskytov) sa v súbore korpusových komunikátov vyskytuje aj jeho nekorektná podoba (podoba „Odbor“ s veľkým začiatočným písmenom vnútri vety má 1 512 výskytov).

I. NESPRÁVNE grafické podoby slova:

Prihlášky so stručným profesijným životopisom, overenými fotokópiami dokladov o dosiahnutom vzdelaní, fotokópiami dokladov o registrácii v lekárskej komore a výpisom z registra trestov nie starším ako 3 mesiace zasielajte do 2 týždňov od uverejnenia inzerátu na adresu⁸: Martinská fakultná nemocnica, Odbor ľudských zdrojov, Kollárova 2, 036 59 Martin.

⁸ V prípade, že slovo *odbor* je súčasťou adresy, ktorá je napísaná na obálke, resp. v adresovom pásme listu, kde sú jednotlivé údaje umiestnené v niekoľkých riadkoch pod sebou, uvádzame ho veľkým začiatočným písmenom, pretože stojí v samostatnom riadku ako prvý výraz v poradí, napr.:

*Odbor ľudských zdrojov
Martinská fakultná nemocnica
Kollárova 2
036 59 Martin*

Keďže strategický plán predstavuje široko koncipovaný dokument, ktorý zasahuje do rôznych oblastí riadenia zdravotníctva, Odbor zdravotníctva a humánnej farmácie TTSK oslovil zástupcov zdravotníckych zariadení – nemocníc, zdravotných poisťovní, regionálneho úradu verejného zdravotníctva, Trnavskej univerzity a dňa 17. septembra 2007 zvolal prvé pracovné rokovanie hore menovaných zástupcov organizácií a inštitúcií.

Agentúru SITA informoval Odbor masmediálnej politiky MŠ SR.

Podľa prieskumov verejnej mienky, ktoré uskutočnili agentúra MVK a Odbor mediálneho výskumu Slovenského rozhlasu, ak by sa voľby konali v druhej dekáde mája, by sa do parlamentu dostalo sedem strán.

V spomínanom období dohľad nad trhom s cennými papiermi vykonával ešte Odbor kapitálového trhu Ministerstva financií SR.

II. SPRÁVNE grafické podoby slova:

*Pre Tatranský denník KORZÁR to uviedla vedúca **odboru** sociálnych vecí OÚ Janka Bartošová.*

*Na včerajšom stretnutí s predstaviteľmi podnikateľskej sféry a spotrebiteľských organizácií to uviedla riaditeľka **odboru** spotrebiteľskej politiky Ministerstva hospodárstva SR Jana Drgoncová.*

*Podľa riaditeľa **odboru** vodárenstva a plynárenstva Úradu pre reguláciu sieťových odvetví Petra Kuchtu zvyšovanie nebude dramatické.*

*V súčasnosti sa nepoužíva, keďže nie je určené na bežné osvetlenie, a je preto uskladnené v priestoroch hradieb Bratislavského hradu, uviedla riaditeľka komunikačného **odboru**.*

Problematika písania veľkých a malých písmen na začiatku slova presahuje rámec ortografie a súvisí s morfológickou rovinou, konkrétne so zaradením danej lexémy na osi apelatívum (všeobecné meno) a proprium (vlastné meno). Pomenovania pomocných organizačných

jednotiek inštitúcií (oddelení, odborov, sekcií, rád, komisií a i.) sa v súlade s normou pokladajú za všeobecné mená, hoci v bežnej rečovej praxi v niektorých odvetviach ich používatelia jazyka pokladajú za vlastné, a to s ohľadom na ich frekvenciu a ustálenosť. Často sa preto stáva, že sú súčasťou viditeľných oficiálnych označení niektorých organizačných jednotiek na verejných miestach (napr. Oddelenie úrazovej chirurgie).

III. Osobitne či spolu?

Zložené slová ako zložitejší problém – vedecko-výskumný či vedeckovýskumný?

Písanie zložených slov v závislosti od motivanta (teda od konkrétneho typu syntagmy, od ktorej je kompozitum odvodené) sa na prvý pohľad javí ako ortograficky nenáročný problém, ktorý sa dá veľmi „elegantne“ vyriešiť v súlade s Pravidlami slovenského pravopisu (2000): Ak je zložené slovo odvodené od dvoch rovnocenných (koordinatívnym vzťahom prepojených) častí *vedecký* a *výskumný*, v kompozite je namieste spojovník, teda *vedecko-výskumný*. Ak je zložené slovo derivované od združeného pomenovania *vedecký výskum* (s podradovacím, subordinatívnym vzťahom medzi slovami), utvorené prídavné meno píšeme bez spojovníka, teda *vedeckovýskumný*.

Či je to vždy jednoducho rozlíšiteľné, presvedčte sa pri uvažovaní nad týmto zdanlivým „pseudoprotblémom“ spolu s nami. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka *veda* je sústava poznatkov o zákonitostiach objektívnej skutočnosti, ktorá vznikla teoretickou poznávacou činnosťou človeka, a *výskum* je organizované bádanie realizované na základe vedeckých metód. Uvedený lexikálny význam slova *výskum* však naznačuje, že každý výskum: základný, laboratórny, botanický, aplikovaný... je *vedecký*. Zdá sa tak, akoby prvá časť viacslovnej lexikálnej jednotky *vedecký výskum* bola redundantná, čo ale neznamená, že uvedené združené pomenovanie neexistuje. Na fakultách však máme prodekanov pre vedu a výskum, nie pre vedecký výskum, vo vláde SR je minister školstva, vedy, výskumu a športu, nie minister školstva, vedeckého výskumu a športu. Ak by sme vo svojich úvahách pokračovali, zašli by sme ešte ďalej. Je súčasťou života na akademických

pracoviskách len výskum alebo aj veda? Každý výskum by predsa mal byť nielen vedeckými metódami dokázaný, ale aj teoreticky ukotvený. Ide teda o dve, svojou váhou rovnocenné „spojené nádoby“, ktoré vyjadrujú jednotu a celistvosť. A tak, vychádzajúc z ich „nerozložiteľnosti“, v súlade s normatívnymi príručkami uprednostňujeme písanie uvedených častí kompozita bez spojovníka, teda ide o vedeckovýskumný potenciál, vedeckovýskumné granty a vedeckovýskumné výsledky.

V korpusovej databáze⁹ sme overovali spôsob písania kompozita *vedeckovýskumný*, pričom na porovnanie uvádzame dve dvojice kompozít písaných so spojovníkom a bez neho (*vedeckovýskumný*, *vedecko-výskumný* – *vedeckotechnický*, *vedecko-technický*).

vedeckovýskumný	5228	vedecko-výskumný	2513
vedeckotechnický	2201	vedecko-technický	3280

Údaje získané zo SNK dokazujú, že písané podoby uvedených zložených slov aj s ohľadom na ich frekvenciu sa sčasti vzájomne ovplyvňujú, aj keď motivantom kompozita *vedeckovýskumný* je determinatívna syntagma (t. j. slovo *vedeckovýskumný* je odvodené od spojenia *vedecký výskum*) a motivantom kompozita *vedecko-technický* je koordinatívna syntagma (t. j. slovo *vedecko-technický* je odvodené od spojenia dvoch rovnocenných slov *veda* a *technika*).

⁹ Slová *vedeckovýskumný* a *vedecko-technický* a ich grafické varianty boli vyhľadávané v databáze prim-8.0-public-sane.

Dvakrát meraj a raz rež!

Príslovie, ktorým smerujeme k jadru nasledujúceho jazykového problému, nachádza svoje uplatnenie nielen v školskej praxi, ale aj v živote. Kým pri ústnom podaní sa kladie dôraz predovšetkým na jeho význam, v písaných prejavoch je nevyhnutné poznať aj jeho správnu grafickú podobu.

V súvislosti s tým sa pristavíme pri písaní násobných čísloviek v slovenčine, lebo niekedy sa vyskytnú prípady, keď číselné vyjadrenie nestačí. Ako to napísať a pritom sa nepomyliť? Násobné číslovky vyjadrujú opakovanie, resp. opakovanosť činností, javov, stavov a pod. (*trikrát*, *tri razy* zopakuj, *dvojnásobná* radosť). Tvoria sa zo základných a radových čísloviek pridaním pomocného podstatného mena *raz* a jeho tvarov *razy*, *ráz*, pridaním samostatného základu *-krát* alebo pridaním prídavného mena *násobný*, eventuálne príslovky *násobne*. Násobné číslovky typu *pät'násobný*, *sedemkrát* ako zložené slová s dvoma základmi sa píšu vždy spolu. A to aj v prípade, keď je súčasťou radová číslovka, teda – *Už desiatykrát prebieha v Košiciach, ako aj v iných slovenských mestách Noc výskumníkov*. Nemýľme si to s písaním radových čísloviek typu *dvadsiaty siedmy*. V radových číslovkách pri skloňovaných aj neskloňovaných tvaroch sa desiatky a jednotky píšu, na rozdiel od násobných numerálií (*tretíkrát*), vždy oddelene: *pät'desiaty prvý* aj *v päťdesiatom prvom*.

V rámci problematiky písania čísloviek sme sa zamerali na korpusový výskyt¹⁰ násobných numerálií, ktorých motivantom je základná

¹⁰ Spôsob písania jednotlivých násobných čísloviek sme overovali v podkorpuse prim-8.0-public-sane.

číslovka (*jeden, dva, tri, desať, sto*), ako aj na výskyt násobných príslovkových čísloviek, ktorých motivantom je radová číslovka (*prvý, druhý, tretí, desiaty, stý*). Porovnávali sme spôsob písania dvoch diferencovaných typov predpokladajúc, že viac chybných grafických podôb bude pri písaní radových násobných numerálií. Na základe výsledkov korpusového prieskumu môžeme konštatovať určité rozdiely. V prípade násobných numerálií odvodených od základných čísloviek je miera chybovosti zanedbateľná (v intervale od 1 % – 3 %), jedine pri číslovke *jedenkrát* je chybná grafická podoba frekventovanejšia (9 %), čo môže byť ovplyvnené jej významovo totožným variantom *raz*. Pokiaľ ide o násobné radové číslovky, počet chybných podôb je v porovnaní so správnym grafickým zachytením nevýrazne vyšší (od 3 % do 4 %), mierna odchýlka je však pri grafických (samozrejme, nesprávnych) formách *desiaty krát* (8 %) a *stý krát* (19 %), čo môže byť ovplyvnené ich komunikačným významom a k tomu prislúchajúcou zvukovou realizáciou. Pri hyperbolizácii významu sa totiž v rečovej praxi zväčša zdôrazňuje číselný komponent, resp. sa medzi číslovkou a samostatným základom *-krát* realizuje nenáležitá pauza.

1	jedenkrát	3 389	jeden krát	336
	prvýkrát	107 646	prvý krát	3 818
2	dvakrát	90 019	dva krát	1 001
	druhýkrát	20 309	druhý krát	799
3	trikrát	38 654	tri krát	572
	tretíkrát	10 702	tretí krát	408
10	desaťkrát	4 303	desať krát	137
	desiatykrát	650	desiaty krát	54
100	stokrát	4 584	sto krát	92
	stýkrát	181	stý krát	42

Pri uvažovaní o tom, či sa slovo v jazyku píše osobitne alebo dovedna, je potrebné poznať význam jeho jednotlivých zložiek, uvedomiť si motivačný vzťah a vnímať sémantiku kompozita ako celku.

IV. Gramatické slová

Druhotné predložky a ich korektné väzby

Z pedagogickej praxe je známe, že niektoré veci je ťažšie sa odnaučiť, ako si ich nanovo osvojiť. Pod vplyvom mediálneho pôsobenia, ale aj prejavov verejne činných osôb sú isté jazykové javy v našich myšliach tak hlboko nesprávne fixované, že ich možno vykoreniť len s vynaložením veľkého úsilia. Spomínané javy, či už ide o tvary podstatných mien v množnom čísle (napr. „*medaile*“ namiesto *medaily*), výslovnostné chyby („*tíe*“ namiesto *tie*), alebo nesprávne predložkové väzby („*v závislosti na*“ namiesto *v závislosti od*), používame mechanicky a bez hlbšieho uvedomenia.

Práve pri poslednom zo spomínaných javov, pri druhotných predložkách, sa chceme na chvíľu pristaviť. Ide o kategóriu predložiek, ktorá je v rámci vzťahových slov spolu s podradovacími spojkami charakteristická najmä pre texty odborného štýlu. Spomínané predložky sú druhotnými preto, lebo vznikli z plnovýznamových slovných druhov. Ich použitím sa môže príslušný vzťah nielen vyjadriť, ale aj nepriamo pomenovať. Tento typ predložiek vznikol buď z prísloviak (*blízko, dolu...*), slovesných prechodníkov (*začínajúc, odhliadnuc od...*), alebo zo substantív (*vplyvom, následkom; v prípade, z hľadiska, na rozdiel od...*). Práve skupina desubstantívnych predložiek je najrozsiahlejšia. K nim sa radí aj zložená druhotná predložka *vzhľadom na*. Vychádzajúc z vlastných skúseností, ktoré pramenia predovšetkým z korektúr textov, môžeme povedať, že uvedená druhotná predložka sa často nekorektné viaže s predložkou *k*. Teda pri redigovaní písaných komunikátov, ale aj pri počúvaní hovorenej reči nie je ničím výnimočným stretnúť sa s predložkovým spojením typu *vzhľadom „k“ okolnostiam*,

vzhľadom „k“ situácii, ktoré sa neoprávnene udomáča v našom jazyku. V dôsledku dlhoročných česko-slovenských historicky podmienených kultúrnych aj spoločenských vzťahov prenikli z češtiny do slovenčiny nielen lexikálne jednotky (tzv. bohemizmy), ale aj predložkové väzby. Medzi nimi aj uvedená druhotná predložka, ktorá sa v češtine spája s datívom (s 3. pádom), no v slovenčine sa táto prepozícia vyjadrujúca zreteľ spája výlučne s akuzatívom (so 4. pádom).

Porovnanie výskytu druhotnej prepozície *vzhľadom na* a jej nekorektného pendantu „*vzhľadom k*“ v korpuse¹¹ sa zakladá predovšetkým na filtrovaní, pozostávajúcom z viacerých krokov. Z celkového počtu výskytov slovného tvaru *vzhľadom* (119 256) je potrebné vylúčiť tvary inštrumentálu singuláru substantíva *vzhľad* a zároveň prihliadať na fakt, že druhotná predložka je zložená z dvoch zvukovo samostatne vydeliteľných slov s rôznymi (správnymi aj nesprávnymi) podobami, ktoré sa vyskytujú v korpuse (*vzhľadom na*, *vzhľadom naň*; *vzhľadom na*, *vzhľadom nato*...). Podobným spôsobom sa selektujú prípady s nekorektnou väzbou („*vzhľadom k*“, „*vzhľadom ku*“), hoci tu je menej nesprávnych variantov.

vzhľadom na	108 224	vzhľadom k/ku	8 026
--------------------	----------------	---------------	-------

Na základe percentuálneho porovnania výskytov je zrejmé, že druhotná predložka so zreteľovým významom sa vo výraznej miere v písaných prejavoch používa v korektnej podobe (93 %), tzn. *vzhľadom na*.

¹¹ Druhotné predložky vyhľadávame v písaných textoch v podkorpuse prim-8.0-public-sane.

K rezistencii na...

V hlavnom spravodajstve nemenovanej komerčnej televízie odznelo slovné spojenie *rezistencia antibiotík*, nad ktorým je nevyhnutné – aspoň lingvisticky, ak už nie medicínsky – pouvažovať. Pri slove *rezistencia* ako knižnom a odbornom výraze je v akademickom Slovníku cudzích slov (2005) uvedený základný význam: schopnosť odolávať, vzdorovať (najmä nepriaznivým vplyvom). Štylisticky neutrálnou, bezpríznačkovou náhradou domáceho pôvodu je jeho synonymum *odolnosť*. Z uvedeného vyplýva, že ide o rezistenciu či odolnosť niekoho (niečoho) voči/proti niečomu, resp. niekoho (niečoho) na niečo. Ako vidieť, v tomto zreteľovom význame sa používa viacero predložiek. *Odolnosť, rezistencia voči infekcii aj proti infekcii, voči teplu, voči mrazu, proti chorobám*, ale vo vzťahu k liekom, presnejšie antibiotikám by sme uprednostnili predložku *na*, teda *rezistencia, odolnosť na antibiotiká, na lieky*, pretože ak rezistencia je schopnosť vzdorovať najmä nepriaznivým vplyvom, tak lieky by mali byť prostriedkom na zdolávanie ochorenia. Ak je ich užívanie časté a neopodstatnené, môže sa stať, že antibiotikum prestáva účinkovať a organizmus sa stáva rezistentným. Zo spojenia *rezistencia antibiotík*, tak ako to odznelo v televíznych novinách, by vyplynulo, že rezistentné sú antibiotiká, nie ľudský organizmus na ne.

Používanie predložkových väzieb v súvislosti so slovom *rezistencia* overujeme v písaných textoch¹². Zisťujeme, ktorou prepozíciou – s datívnou či akuzatívnou väzbou (*voči, proti, na, k*) – sa najčastejšie pripája slovo *rezistencia* s podradeným prívlastkom. Osobitne sa zameriavame

¹² V podkorpuse prim-8.0-public-sane vyhľadávame lexému *rezistencia* a k nej lexému *antibiotikum*, resp. *baktéria*, a to jednak v bezprostrednom pravostrannom postavení, ale aj v pozícii s predložkou.

na lexému *antibiotikum*, resp. *baktéria*, keďže ich spojením so slovom *rezistencia* sa vyjadruje diferencovaný význam, ktorý by mal byť reflektovaný aj formou. Ak sa substantívum *rezistencia* spája so slovom *antibiotikum*, ich vzájomný vzťah sa vyjadruje príslušnou predložkou (napr. *problém narastajúcej rezistencie na antibiotiká*). Ak slovo *rezistencia* tvorí substantívnu syntagmu so slovom *baktéria* (teda ide o schopnosť baktérie odolávať, resp. o odolnosť baktérie), vo vete sa ako celok spája s iným výrazom pomocou preložky (napr. *rezistencia baktérií na tieto lieky*). Významový rozdiel slovných spojení bolo potrebné rešpektovať aj pri ich vyhľadávaní v korpuse, konkrétne pri filtrovaní jednotlivých lexém na príslušných pozíciách v rámci syntagmy.

rezistencia na ...	628
rezistencia k ...	28
rezistencia voči ...	163
rezistencia proti ...	54

rezistencia na antibiotiká	75	rezistencia baktérií na ...	23
rezistencia k antibiotikám	1	rezistencia baktérií k ...	16
rezistencia voči antibiotikám	11	rezistencia baktérií proti ...	3
rezistencia proti antibiotikám	2	rezistencia baktérií voči ...	5

Z korpusovej analýzy vyplýva, že najfrekvencovanejšou prepozíciou vo všetkých prípadoch je primárna jednoduchá predložka *na*. Ako pozitívum možno vnímať fakt, že významovo nekorektné spojenie „*rezistencia antibiotík*“ sa v korpusovej databáze písaných komunikátov nenachádza.

Na univerzite či v univerzite?

Pri štylizácii komunikátov, počúvaní hovorených prejavov či čítaní textov – v súvislosti s akademickým aj školským prostredím – sa viacerí z nás pozastavujú nad predložkovými spojeniami typu *v univerzite* či *na univerzite*, *v strednej* či *na strednej škole*. Nejde o nový, ale stále pretrvávajúci aktuálny jazykový problém, pri ktorom sa v nasledujúcich riadkoch pristavíme.

Vlastný význam predložky sa konkretizuje pádom, s ktorým sa spája, a lexikálnym významom slova, pri ktorom stojí. V rečovej praxi sa tak neraz stretávame s ich neadekvátnym uplatňovaním. Nesprávne používanie predložiek *v* a *na*, rozširovanie predložky *na* na úkor prepozície *v* vyplýva najmä z nepochopenia či kríženia významov uvedených predložiek a nemusí byť vždy neprípustné. Predložky *v* a *na* patria popri spojke *a* a slovese *byť* k najfrekventovanejším slovám v slovenčine. Viazu sa zhodne s akuzatívom a lokálom, využívajú sa ako gramatické prostriedky na vyjadrovanie viacerých významov (smerovania a lokalizácie, účelu a cieľa, spôsobu, zreteľa, času, ako aj príčiny). V Krátkom slovníku slovenského jazyka sú uvedené takmer zhodné významy pri predložke *v* aj *na*, teda okrem účelového významu, ktorý sa spája len s predložkou *na*. A tu sa dostávame k podstate problému – prečo sa uvedené predložky zamieňajú a prečo sa ich používanie niekedy nesprávne interpretuje. Niektorí z nás pri základnom, miestnom a všeobecnom priestorovom význame trvajú na používaní predložky *v* a používanie predložky *na* striktno odmietajú. Zabúdajú však pritom na fakt, že predložka *na* je viacfunkčná. Z hľadiska priestorového vyjadrenia je niekedy potrebné rozlišovať umiestnenie vnútri nejakého objektu a na jeho povrchu vo vertikálnom a horizontálnom smere alebo jeho lokalizáciu v centre a na okraji: *v dome* a *na dome*, *v dedine* a *na dedine*, *v meste* a *na predmestí*. V niektorých prípadoch sa k miestnemu významu pridružuje aj účelový význam: *na obecnom úrade*. V spojeniach *na*

univerzite, na univerzitu, ako o tom písal a uvažoval J. Horecký (1998), sa popri priestorovom význame vyjadruje aj všeobecnejší vzťah k inštitúciám a organizáciám. Teda nielen *na univerzite, na vysokej škole, na katedre slovakistiky*, ale aj *na ministerstve školstva*.

Ak sa prítomnosť niečoho či niekoho spája s uzavretým priestorom, aj keď ide o vyjadrenie príslušnosti k inštitúcii, pretrváva uplatňovanie predložky *v*: *pracujem v archíve, pracujem v ústave*.

V súvislosti s problematikou predložkových väzieb overujeme ich uplatňovanie v písaných aj v hovorených komunikátoch v príslušných databázach korpusu¹³. Pri vyhľadávaní si všimame slovný tvar *univerzite*, ktorý je spoločný pre datív singuláru (buď v bezpredložkovom postavení, napr. *patrí Univerzite Komenského*, alebo v spojení so sekundárnou predložkou *vďaka*, napr. *O pár storočí neskôr to bude vďaka Trnavskej univerzite*.) a pre lokál singuláru (tu vždy záväzne v predložkovom postavení). Orientujeme sa na použitie konkrétnej predložky *v/na*, a to v bezprostrednej pozícii pred príslušným tvarom (*v/na univerzite*), ako aj na 2. a 3. pozícii naľavo od hľadanej lexémy (*v/na Trnavskej univerzite, v/na známej Karlovej univerzite*). Keďže s univerzitným životom úzko súvisí aj prostredie internátu, rovnakým spôsobom overujeme výskyt predložiek *v/na* pred touto lexémou. Konfrontáciu písaných aj hovorených komunikátov zisťujeme frekvenciu predložiek v konkrétnych pozíciách.

¹³ Používanie predložiek *na* a *v* v spojení so slovom *univerzita* vyhľadávame v písaných textoch v podkorpuse *prim-8.0-public-sane* a v hovorených komunikátoch v podkorpuse *s-hovor-6.0*.

	písané komunikáty		hovorené komunikáty	
	1. pozícia	2. a 3. pozícia	1. pozícia	2. a 3. pozícia
na univerzite	14 807	17 897	80	73
v univerzite	48	317	1	1
na internáte	2 141	413	51	4
v internáte	1 365	595	30	8

Z korpusového prieskumu vyplýva, že v písaných aj v hovorených textoch sa v lokáli jednotného čísla častejšie používa predložka *na*, čo znamená, že sa popri vyjadrovaní priestorového významu posilňuje tiež účelový význam.

Kvôli používateľom spisovného jazyka

Výrok Miloslava Nevrlého: *Nie je nič horšie, ako kvôli dažďu, únave či chladu, alebo zo strachu pred chladom a osamelosťou nedôjst tam, kam si človek predsavzal* nás oslovil hneď dvakrát, raz zo sémantického, ale hlavne (s ohľadom na náš zámer) z lingvistického hľadiska. Zaujíma nás slovo *kvôli* a jeho uplatnenie vo vete, v ktorej sa hovorovo využilo ako druhotná predložka v príčinnom význame. Hovorovo preto, lebo v tomto výroku by spisovne bola namieste predložka *pre*. Prečo? To sa pokúsime objasniť v nasledujúcich riadkoch.

Výraz *kvôli* patrí z funkčného hľadiska k druhotným predložkám, tzn. k takým, ktoré príslušný vzťah medzi slovami nielen vyjadrujú, ale sčasti aj pomenúvajú. Vznikli z plnovýznamových slovných druhov, napr. z prísloviak (*pozďĺž* učebne, *okolo* univerzity...), veľmi často z podstatných mien (*vdaka* projektom, *vo vzťahu k* študentom...) alebo zo slovesných prechodníkov (*končiac* semestrom, *odhliadnuc od* okolností). Konkrétne *kvôli* vzniklo zmeravením spojenia predložky *k* a substantívneho tvaru *vôli*. Pri slove *vôľa* sú v Krátkom slovníku slovenského jazyka uvedené viaceré významy: 1. schopnosť slobodne sa rozhodovať, 2. vedomé úsilie dosiahnuť niečo, 3. výsledok rozhodovania; 4. možnosť slobodne sa rozhodovať. Z týchto významov je zřejmé, že takmer všetko, čo vykonávame silou vôle, sa realizuje cielene, s istým zámerom, s úmyslom dosiahnuť nejaký osoh alebo v prospech niekoho. Preto uplatňovanie predložky *kvôli* v príčinnom význame, keď sa vyjadruje zdôvodnenie (často negatívneho) konania alebo nekonania, je v spisovnom jazyku nesprávne (*kvôli chorobe* – správne *pre chorobu*, *rozpory kvôli majetku* správne – *rozpory pre majetok*, rovnako nie *kvôli nedomykavosti srdcovej chlopne*, ale správne – *pre nedomykavosť srdcovej chlopne*). Druhotná predložka *kvôli* je viacvýznamová, vyjadruje buď účelový význam (*kvôli zamestnaniu*, *kvôli stabilite*), alebo význam prospechový (pricestoval *kvôli rodičom*, obetoval sa *kvôli synovi*, všetko

robil *kvôli nej*). Len v hovorovej podobe slovenčiny, tak ako aj vo výroku M. Nevrlého, sa predložka *kvôli* veľmi často nesprávne uplatňuje v príčinnom význame. Teda ak uvádzame príčinu, v spisovnom jazyku by sme na jej vyjadrenie mali uplatniť predložku *pre*: *Nie je nič horšie, ako pre dážď, únavu či chlad, alebo zo strachu pred chladom a osamelosťou nedôjsť tam, kam si človek predsavzal.*

Ako vyplýva z predchádzajúceho výkladu, druhotná predložka *kvôli* v bežnej reči vyjadruje nielen zreteľ, prospech a účel, ale často v spisovnom jazyku nekorektne aj príčinu.

I. Predložka *kvôli* v zreteľovom, účelovom a v prospechovom význame – spája sa s datívom:

*A Marek, samozrejme, zabudol, že som tam **kvôli** práci.*

*Katarína sa s ním nechcela rozviesť práve **kvôli** deťom, aj keď vedela, že muž ju podvádza.*

*Vojakov precvičia **kvôli** utečencom.*

*Ako hráč som sa veľmi trápil. Bolo mi to ľúto aj **kvôli** Žiline. Niektorým ľuďom tam vďačím za všetko, čo dnes viem a čo si odnášam aj do Bratislavy. Všetko, čo robila, robila **kvôli** nemu i **kvôli** sebe.*

II. Predložka *kvôli* v príčinnom význame:

a) NESPRÁVNE uplatnenie predložky *kvôli* v príčinnom význame:

Následne sa vzdal svojho postu kvôli obavám z možného konfliktu záujmov medzi akcionármi.

Kvôli zvýšeným personálnym nákladom sa vstupná cena zvýši o 1 euro, na 13 eur.

Kvôli odlivu zákazníkov majú totiž podľa informácií HN problém s odbytom.

Len kvôli nervozite som to nezbadala už skôr.

Kvôli obrovským vzdialenostiam a technologickým podmienkam nie je možné, aby si človek proste zavolať políciu.

Primátor Jozef Balog (nezávislý) musel kvôli nedostatku poslancov zasadnutie zrušiť.

Ľudia boli kvôli hluku, znečisteniu a nebezpečenstvu spôsobenému dominanciou áut vytlačení z ulíc do svojich bytov, izieb či kancelárií.

Ak si chcete byť istí, že vám zamestnanci kvôli svojej neznalosti alebo nezodpovednosti nevynášajú citlivé dáta mimo zabezpečených systémov alebo dokonca úplne mimo vašej inštitúcie, považujte o riešení DLP (Data Loss Prevention).

Po rozvoze bývala v trojizbovom byte v paneláku. Kvôli vysokému nájomnému chcela niečo iné.

b) SPRÁVNE uplatňovanie prepozície *pre* (namiesto predložky *kvôli* používanej v hovorovej slovenčine) v príčinnom význame:

*Následne sa vzdal svojho postu **pre** obavy z možného konfliktu záujmov medzi akcionármi.*

***Pre** zvýšené personálne náklady sa vstupná cena zvýši o 1 euro, na 13 eur.*

***Pre** odliv zákazníkov majú totiž podľa informácií HN problém s odbytom.*

*Len **pre** nervozitu som to nezbadala už skôr.*

***Pre** obrovské vzdialenosti a technologické podmienky nie je možné, aby si človek proste zavolať políciu.*

*Primátor Jozef Balog (nezávislý) musel **pre** nedostatok poslancov zasadnutie zrušiť.*

*Ľudia boli **pre** hluk, znečistenie a nebezpečenstvo spôsobené dominanciou áut vytlačení z ulíc do svojich bytov, izieb či kancelárií.*

*Ak si chcete byť istí, že vám zamestnanci **pre** svoju neznalosť alebo nezodpovednosť nevynášajú citlivé dáta mimo zabezpečených systémov alebo dokonca úplne mimo vašej inštitúcie, považujte o riešení DLP (Data Loss Prevention).*

*Po rozvode bývala v trojizbovom byte v paneláku. **Pre** vysoké nájomné chcela niečo iné.*

Pokiaľ ide o problematiku gramatických slov, teda predložiek a spojok, ich používanie je výrazne prepojené s významom lexikálnych jednotiek, pred ktorými stoja alebo ktoré spájajú (pri predložkách ide o spätosť s pádom, pri spojkách o vzťahový význam). Teda výber lexikálneho prostriedku v súlade s komunikačným zámerom autora prejavu podlieha v rámci konkrétnej syntaktickej konštrukcie prirodzene aj gramatickým zákonitostiam.

Keď alebo kedy pri uvádzaní vedľajších viet

Človek pri uvažovaní o problémoch, keď usporadúva svoje myšlienky (či už v odborných diskusiách, alebo v bežnom rozhovore s priateľmi), si neraz nevystačí s jednoduchou vetou. Pri vyjadrovaní zložitejších myšlienok nevyhnutne tvorí väčšie významovo-gramatické celky, súvetia. V týchto zložitejších štruktúrach nejde len o prosté zjednocovanie dvoch, resp. viacerých významovo samostatných viet, ale ide o zoskupenie, v ktorom sa jednotlivé vety prispôsobujú jeho celkovej sémantike.

V ostatnom čase si môžeme všimnúť, že najmä pri tvorení jednoduchých podradovacích súvetí, v ktorých sa spájajú dve nerovnocenné vety (nadradená a podradená), dochádza k nesprávnemu uplatňovaniu spájacích výrazov. Presvedčame sa o tomto fakte na každom kroku. Nielen pri čítaní seminárnych prác, pri podpisovaní kúpno-predajnej zmluvy, ale aj pri počúvaní verejnoprávneho Slovenského rozhlasu. Ďeťom sa z úst moderátorky popoludňajšieho vysielania šíri veta: *Je pokojné nedeľné popoludnie, čas, „kedy“ mnohí z nás siahajú po obľúbenej knihe.* alebo záverečná klauzula zmluvy znie: *Zmluva nadobúda platnosť dňom, „kedy“ bude podpísaná.* V oboch uvedených prípadoch ide o nesprávne použitie spájacieho výrazu *kedy*. Ten by mal byť nahradený adekvátnou podradovacou spojkou *keď*, ktorou sa v týchto jednoduchých podradovacích súvetiach uvádza vedľajšia veta prívlastková s časovým významom. Zjednodušene (pre nelingvistov) povedané, spojka *keď* nasleduje po hlavnej (nadradenej) vete, ktorá sa končí na (vedľajšou vetou rozvíjané) podstatné meno (...je čas, keď..., ...dňom, keď...). Aj keď uvedená podradovacia spojka *keď* má primárne časový význam, využíva sa aj v iných ako časových súvislostiach. Môže uvádzať vedľajšie vety iného typu, napr. popri príslovkovej časovej (*Vrátil sa, keď sa zvečerilo*) aj podmienkovú (*Nepresadiš sa, keď budeš mlčať.*) alebo príčinnú (*Odpovedajte, prosím, keď ste sa toľko pripravovali!*). Využívanie

vzťažného zámena *kedy* je v porovnaní s uplatňovaním podradňovacej spojky *keď* pri uvádzaní vedľajších viet výrazne obmedzené. Spájací výraz *kedy* sa uplatňuje len v prípade, keď uvádza vzťažnú vetu predmetovú s časovým významom (*Nevie, kedy má zareagovať.*).

Ako vyplynulo z predchádzajúceho výkladu uvedeného javu, slovnodruhové zaradenie slova *kedy* sa diferencuje v závislosti od kontextu a uplatnenia v syntaktickej štruktúre vety. Vychádzajúc z korpusových dát, uvádzame rozličné prípady jeho použitia v rečovej praxi.

I. *Kedy* ako opytovacie zámeno, zväčša na začiatku vety:

Kedy, koľko a za čo je vhodné dávať deťom vreckové?

Kedy však budeme môcť hovoriť aj o našom živote?“

Kedy ste naposledy počuli ministra práce rozprávať o službách, turizme a IT-čkároch – a nie o stredoškolských priemyslovkách, ktoré síce potrebujeme ďalších dvadsať rokov, ale oveľa dlhšie nie.

Kedy a prečo vôbec vznikla myšlienka urobiť vlastný muzikál?

Kedy by som ťa mohol navštíviť tak, aby som ti neprekážal?

„**Kedy** mesto začne opravovať cesty?“ spýtal sa Michal.

Vzťažné zámeno *kedy* môže byť použité na začiatku vedľajšej vety v prípade, ak ide o reprodukovanosú priamu reč:

Obom liptovským atlétkam sme položili rovnakú otázku, **kedy** už Martinčanke zrušia suverenitu na Liptove.

II. *Kedy* ako spájací výraz uvádzajúci vedľajšiu vetu predmetovú, zriedkavo aj vedľajšiu vetu podmetovú:

Podakoval som mu a čakal som, **kedy** odíde.

Ťažko povedať, **kedy** sa vráti. Možno o mesiac, a možno nikdy.“

Kedy by mohla nabehnúť plná výroba, odhadnúť nevedel a na otázku novinárov, či americký vlastník neuvažuje o predaji akcií, odpovedal, že o ničom podobnom do dnešného dňa nepočul.

Niekedy len čakám, **kedy** sa článok, ktorý som čítal napríklad na CNET alebo ZDNET a jeho slovenský preklad som zverejnil na Inet.sk, objaví v jednom z týchto médií.

„Namojdušu, urobím čokoľvek, aby som ti našla manžela, kým sme tu. Boh vie, že sa už nemôžem dočkať, **kedy** sa ťa zbavím.“

Záleží tiež na zmluvných podmienkach s poisťovňou, **kedy** je ochotná plniť náhradu škody a kedy vyžaduje policajnú správu.

Kedy toto mesto vzniklo, je zahalené v temnote; výstavba farského kostola, majstrovské dielo gotiky týčiace sa na vyvýšenine v pozadí, spadá pravdepodobne do obdobia, keď sem prišiel salzburský arcibiskup Adalvin (r. 865) s veľkým počtom nemeckých kňazov.

III. Uvádžanie vedľajšej vety prívlastkovej s časovým významom:

a) NESPRÁVNE používané vzťažné zámeno *kedy* vo funkcii spájacieho výrazu (namiesto správneho spájacieho výrazu *keď*):

Mám totiž obdobie, kedy som pracovne viac vyťažená, takže občas na mňa doliehajú splíny.

Sme v situácii, kedy je životne dôležité udržať si zodpovednou politikou dôveryhodnosť v očiach finančných trhov.

„Žijeme v hektike, takže napríklad teraz zo Sniny ideme po predstavení celú noc do Bratislavy autom a cestou zjeme len čosi naponáhlo. Preto sa snažím nájsť si aj obdobie, kedy si naordinujem diétu a usilujem sa tieto prehrešky vyvážiť.“

V čase, kedy bol podpísaný technický zápis o stave lietadiel MiG 29, ktorý je podpísaný hlavným inžinierom vzdušných síl zo Sliaču a ruským expertom z firmy LSK MiG.

Sú také momenty v živote, keď už nič, ani známosti, ani postavenie v spoločnosti, nepomôže.

Tvrdí, že dom nadobudla až tri roky po rozvoде, teda v čase, keď bol rozsudok o pridelení prievádzského bytu právoplatný.

V súčasnej dobe, keď je všetko dostupné na internete, tento kult starých božstiev ožíva online.

Na jar 2009, keď starú faru farnosť predala, už bola definitívne pamiatkou, hoci iba na papieri.

b) SPRÁVNE uplatnenie spájacieho výrazu *keď* pri uvádzaní vedľajšej vety prívlastkovej s časovým významom.

Mám totiž obdobie, **keď** som pracovne viac vyťažená, takže občas na mňa doliehajú splíny.

Sme v situácii, **keď** je životne dôležité udržať si zodpovednou politikou dôveryhodnosť v očiach finančných trhov.

„Žijeme v hektike, takže napríklad teraz zo Sniny ideme po predstavení celú noc do Bratislavy autom a cestou zjeme len čosi naponáhlo. Preto sa snažím nájsť si aj obdobie, **keď** si naordinujem diétu a usilujem sa tieto prehršky vyvážiť.“

V čase, **keď** bol podpísaný technický zápis o stave lietadiel MiG 29, ktorý je podpísaný hlavným inžinierom vzdušných síl zo Sliachu a ruským expertom z firmy LSK MiG.

Sú také momenty v živote, **keď** už nič, ani známosti, ani postavenie v spoločnosti, nepomôže.

Tvrdí, že dom nadobudla až tri roky po rozvoде, teda v čase, **keď** bol rozsudok o pridelení prievádzského bytu právoplatný.

V súčasnej dobe, **keď** je všetko dostupné na internete, tento kult starých božstiev ožíva online.

Na jar 2009, **keď** starú faru farnosť predala, už bola definitívne pamiatkou, hoci iba na papieri.

Ako to vyplýva aj z uvedených príkladov, pri výbere príslušného spájacieho výrazu je potrebné zohľadňovať nielen jeho funkciu v syntaktickej konštrukcii, ale aj sémantiku príslušnej vedľajšej vety v rámci súvetia ako celku.

Pretože a nakoľko pri uvádzaní vedľajších viet

V ústnych, ako aj v písaných prejavoch sa niektoré chyby opakovane vyskytujú. Tvorcovia prác, odborníci na slovo vzaté v iných vedných oblastiach, ako je lingvistika, majú zaužívané isté jazykovo stvárnené konštrukcie s nesprávnymi väzbami a spojkovými výrazmi. Jedným z nich je slovo *nakoľko*. V Krátkom slovníku slovenského jazyka (online verzia) je uvedené, že slovo *nakoľko* ako spojkový výraz uvádza v súvetí vedľajšiu príslovkovú vetu miery alebo zreteľa: *Každý odpovedal, nakoľko vedel. Nakoľko sa pamätám, nebola našou študentkou*. Pri písaní štúdií, v ktorých zistené fakty a výsledky predovšetkým zdôvodňujeme a vysvetľujeme, sa však slovo *nakoľko* často chybne používa pri uvádzaní vedľajšej vety príčinnej: *Výsledky predvýskumu neboli relevantné, „nakoľko“ sa experiment realizoval len raz. Výučba sa bude konať v náhradnom termíne, „nakoľko“ vyučujúci je na služobnej ceste*. V týchto a v podobných prípadoch slovo *nakoľko* je vhodné nahradiť spisovným ekvivalentom – podradovacou spojkou *pretože, keďže, prípadne lebo*. Teda: *Výsledky predvýskumu neboli relevantné, pretože experiment sa realizoval len raz. Výučba sa bude konať v náhradnom termíne, lebo vyučujúci je na služobnej ceste*.

V rámci vysvetľovania korektného a nekorektného používania slova *nakoľko*, diferencovane uplatňovaného v bežnej rečovej praxi, vychádzame z databázy Slovenského národného korpusu¹⁴.

¹⁴ Výraz *nakoľko* vyhľadávame v písaných textoch podkorpusu prim-8.0-public-sane.

I. Slovo *nakoľko* ako opytovacie zámeno na začiatku vety, ktorým sa uvádza otázka vzťahujúca sa na určenie miery bez ohľadu na to, či ide o jednoduchú vetu alebo hlavnú vetu v podradovacom súvetí:

Nakoľko (do akej miery) *sa výsledná podoba filmu líši od pôvodného scenára?*

Nakoľko (do akej miery) *sú vaše texty autobiografické?*

Nakoľko (do akej miery) *je to vážne?*

Nakoľko (do akej miery) *je vo vašej firme dôležitá tímová práca?*

Nakoľko (do akej miery) *sa ho darí dodržiavať?*

Nakoľko (do akej miery) *je reálne, že sa Heima podarí chytiť...*

Nakoľko (do akej miery) *je pre vás dôležité, s kým pracujete?*

II. Slovo *nakoľko* ako spájací výraz vo vzťažnej funkcii, ktorým sa uvádza vedľajšia veta, najčastejšie predmetová (ale aj podmetová alebo prívlastková). Obyčajne sa ňou odkazuje na obsah, ktorý je výsledkom intelektuálnej činnosti:

*Chceme sa stretnúť s radou veriteľov, t. j. bankármi, s odbornými pracovníkmi magistrátu a hlavne vedieť, **nakoľko** je reálny projekt umorenia dlhu a nepredania lesov prostredníctvom United Nation Development Program pri OSN, ktorý iniciuje poslanec Michal Kravčík,*“ vysvetlil Knapík dôvody, *prečo sa najsilnejšie kluby rozhodli rozpočet stiahnuť z programu.*

*Pýtam sa, **nakoľko** sa to vzťahuje na migrantov z iných kontinentov, ktorí importujú kultúru nie vždy zlučiteľnú s európskou kultúrou?*

*Bude teraz závisieť od neho a od jeho okolia, **nakoľko** bolo to poznanie trvalé, pretože slová o nutnosti politickej stabilizácie bude chápať ako stabilizovanie politického systému, a nie ako stabilizovanie vlastnej moci.*

*Mám však pocit, že ak by sa medzi európskymi národmi urobil prieskum, **nakoľko** ľudia – a tu mám na mysli predovšetkým vzdelaných a sčítaných*

ľudí – poznajú literatúru svojho národa, Slováci by skončili na poslednom mieste.

III. Uvádžanie vedľajšej vety príslovkovej príčinnej:

a) NESPRÁVNE používané slovo *nakoľko* ako spájací výraz vo vzťažnej funkcii:

„Nakoľko ide o veľmi citlivý problém, intenzívne zvažujeme všetky dostupné možnosti,“ skonštatoval Dušan Bako.

Nakoľko sa blíži koniec mojej pracovnej doby, chcel by som vedieť, či mi zamestnávateľ môže zase ponúknuť pracovnú zmluvu na určitú dobu, alebo musím dostať už pracovnú zmluvu na dobu neurčitú.

Dnes sa potvrdzuje, že to bol dobrý krok, nakoľko využiteľnosť parkovísk sa zlepšila.

Je nesmierne dôležité, aby každý človek vedel podať správne prvú pomoc, nakoľko nikdy nevieme, kedy ju budeme potrebovať na záchranu života iného človeka.

Skutočný počet môže byť ešte vyšší, nakoľko agentúra mala k dispozícii len údaje asi 60 percent predajcov.

Basketbalisti by nemali klamať, nakoľko lož má krátke nohy.

Na záver dodala, že nakoľko sa geopark stal v roku 2015 súčasťou Globálnej siete geoparkov UNESCO, očakávajú zvýšený záujem turistov z celého sveta. Vybudované a sprístupnené lokality a informovanosť verejnosti si preto stanovili ako prioritu.

S istotou možno tvrdiť, že kostol sv. Alžbety v Košiciach existoval už po roku 1290, nakoľko postava sv. Alžbety sa nachádzala v tom čase na pečati mesta.

Hráči do konca roka majú prestávku, ale v januári pokračujú ďalej, nakoľko ich čakajú následne preteky jednoty, okresu a kraja.

V uvedených prípadoch je ekonomický tlak, aby dohodnutá dĺžka nájmu zodpovedala dobe odpisovania prenajatého majetku, nakoľko pri kúpe tohto

majetku je priestor na určenie kúpnej ceny vo vyššej hodnote ako zostatková hodnota.

- b) SPRÁVNE sa pri uvádzaní príčinnej vedľajšej vety namiesto nekorrektne uplatňovaného spájacieho výrazu *nakoľko* majú použiť adekvátne podradňovacie spojky, ktorými sa vyjadruje príčinný vzťah:

*„**Kedže** ide o veľmi citlivý problém, intenzívne zvažujeme všetky dostupné možnosti,“ skonštatoval Dušan Bako.*

***Pretože** sa blíži koniec mojej pracovnej doby, chcel by som vedieť, či mi zamestnávateľ môže zase ponúknuť pracovnú zmluvu na určitú dobu, alebo musím dostať už pracovnú zmluvu na dobu neurčitú.*

*Dnes sa potvrdzuje, že to bol dobrý krok, **lebo** využiteľnosť parkovísk sa zlepšila.*

*Je nesmierne dôležité, aby každý človek vedel podať správne prvú pomoc, **pretože** nikdy nevieme, kedy ju budeme potrebovať na záchranu života iného človeka.*

*Skutočný počet môže byť ešte vyšší, **lebo** agentúra mala k dispozícii len údaje asi 60 percent predajcov.*

*Basketbalisti by nemali klamať, **lebo** lož má krátke nohy.*

*Na záver dodala, **keďže** sa geopark stal v roku 2015 súčasťou Globálnej siete geoparkov UNESCO, očakávajú zvýšený záujem turistov z celého sveta. Vybudované a sprístupnené lokality a informovanosť verejnosti si preto stanovili ako prioritu.*

*S istotou možno tvrdiť, že kostol sv. Alžbety v Košiciach existoval už po roku 1290, **pretože** postava sv. Alžbety sa nachádzala v tom čase na pečati mesta.*

*Hráči do konca roka majú prestávku, ale v januári pokračujú ďalej, **lebo** ich čakajú následne preteky jednoty, okresu a kraja.*

*V uvedených prípadoch je ekonomický tlak, aby dohodnutá dĺžka nájmu zodpovedala dobe odpisovania prenajatého majetku, **pretože** pri kúpe*

tohto majetku je priestor na určenie kúpnej ceny vo vyššej hodnote ako zostatková hodnota.

V. Gramatické prípony

Kedy pánu a kedy pánovi?

V jazyku, podobne ako v živote, nie je vždy všetko len čierne alebo len biele. Každá lexéma, teda každý jej tvar, nadobúda svoju hodnotu až na konkrétnom mieste v súhre viacerých okolností. Napríklad tvar slova *pán* v datíve. Komu sa chceme za niečo poďakovať? *Pánu* alebo *pánovi*? *Pánu dekanovi* či *pánovi dekanovi*? V prípade uvedeného slova ide o podstatné meno, ktoré sa skloňuje podľa vzoru chlap. Datív má popri základnej pádovej prípone *-ovi* aj variantnú príponu *-u*: *človeku*, *Bohu*, *duchu*, *čertu* aj *pánu*. Kým dvojtvary *duchovi* – *duchu*, *Bohovi* – *Bohu*, *čertovi* – *čertu* sa líšia významom, tak v prípade slova *pán* ide o to, či je alebo nie je uvedené slovo v prívlastkovej funkcii. Ak stojí samostatne bez bližšieho určenia, jeho jedinou adekvátnou podobou v datíve je tvar *pánovi*: Na privítanie podala *pánovi* ruku. Ak je však rozvité prívlastkom, tak môžeme uvažovať o dvoch variantných, prípustných podobách. Naša vďaka patrí *pánu dekanovi*, ale aj *pánovi dekanovi*. Prvý variant má „archaickejší“ charakter, o čom svedčí aj fakt, že sa uplatňuje v pôvodných, tzv. petrifikovaných podobách frazeologických jednotiek, napr. *otcu-materi*. Druhý variant, tým, že základná pádová prípona *-ovi* v neprívlastkovom postavení je frekventovanejšia, prirodzene v súčasnom jazyku preniká aj do spojenia s atribútom. Prípustné je teda aj jedno, aj druhé riešenie. V tejto súvislosti by sa dalo naše uvažovanie rozvinúť aj ďalej. Čo ak je za slovom *pán* v prívlastkovej funkcii viacero podstatných mien v uvedenom páde – ďakujeme *pánovi dekanovi profesorovi*...? V takomto prípade by sme pri prvom slove uprednostnili variantnú príponu *-u*, teda naša vďaka patrí *pánu dekanovi profesorovi*..., aby sme sa aspoň čiastočne vyhli stereotypu a jednotvárnosti.

S cieľom porovnať výskyt dvoch popri sebe existujúcich pádových foriem zisťujeme frekvenciu tvarov datívu *pánovi/pánu* v databáze korpusu¹⁵. Všimame si počet použitia jednotlivých tvarov, ako aj ich najfrekventovanejšie kolokácie.

V rámci celej databázy textov je výskyt slovného tvaru *pánu* (12 015) takmer o polovicu menší ako výskyt slovného tvaru *pánovi* (po odfiltrovaní tvaru privlastňovacieho prídavného mena je počet 23 524), čím sa potvrdzuje predpoklad neutrálnosti a bezpríznakovosti primárnej prípony *-ovi*. V tabuľke uvádzame porovnanie tvarov v tzv. „citlivých“ pádoch.

	D sg.	L sg.
pánovi	20 060	3 464
pánu	10 851	1 164

V prípade tvaru *pánovi* je najfrekventovanejším bezprostredne nasledujúcim prvkom čiarka (4 031 výskytov), ďalej bodka (2 987) a spojka *a* (1 637). V uvedených výskytoch ide teda o samostatné postavenie lexémy *pán*. Ďalšie kolokáty¹⁶ (s počtom výskytu nad 50) uvádzame so zostupnou frekvenciou: *Ježišovi*, *za*, dvojbodka, zátvor-ka, výkričník, *farárovi*, úvodzovky, *prezidentovi*, *ministrovi*, *primátorovi*, *doktorovi*, *premiérovi*, *riaditeľovi*, *profesorovi* a *učiteľovi*. Pri tvare *pánu* sa v bezprostrednom postavení najčastejšie vyskytuje tvar *Bohu* (3 754), ďalej s frekvenciou nad 50 tvary *Ježišovi*, *farárovi*, *bohu*, *prezidentovi*,

¹⁵ Lexému *pán* a jej tvary overujeme vo verzii prim-7.0-public-all.

¹⁶ Kolokát je lexikálna jednotka, ktorá sa pridružuje k inej lexikálnej jednotke ako komponent kolokácie (t. j. konkrétneho spojenia dvoch lexikálnych jednotiek). V korpusovej databáze sú za kolokáty považované nielen slová (plnovýznamové aj neplnovýznamové), ale aj rozličné numerické či nenumerické znaky, napr. interpunkčné znamienka a i.

ministrovi, premiérovi, doktorovi, profesorovi, učiteľovi, riaditeľovi, Mečiarovi a biskupovi. Tu teda, naopak, prevláda nesamostatné postavenie lexémy pán, ide o spojenie s menom, titulom, prípadne s pomenovaním funkcie, a preto je v súlade s kodifikáciou preferovaná sekundárna pádová prípona -u.

Forma slova do istej miery reflektuje aj sémantiku textu, preto sa napr. v komunikátoch náboženského alebo umeleckého štýlu preferujú tvary so sekundárnou príponou. Navyše v prípade lexikalizovaných spojení typu *Pán Boh, Pán Ježiš* ide o vyjadrenie úcty rovnako ako v prípade postavenia slova *pán* pred titulom.

Porovnajme aj výskyt v školskej praxi často používaných oslovení *pán učiteľ, pán riaditeľ* a *pán profesor* v skúmaných tvaroch:

pánovi učiteľovi	51
pánu učiteľovi	70

pánovi riaditeľovi	65
pánu riaditeľovi	65

pánovi profesorovi	63
pánu profesorovi	83

Ako vidieť z tabuliek, rozdiely v tvaroch sú minimálne. Mohli by sme teda konštatovať, že viac používané je spojenie *pánu učiteľovi* a *pánu profesorovi* ako spojenie *pánu/pánovi riaditeľovi*, ktoré reflektuje variantnosť v kodifikácii.

Keďže používateľ jazyka má v súlade s platnou kodifikáciou na výber, či v prípade lexémy *pán* použije primárnu alebo sekundárnu príponu, bolo by odvážne vysloviť jednoznačné odporúčanie. Pri výbere adekvátneho variantu v konkrétnej komunikačnej situácii je totiž potrebné prihliadať aj na významové či funkčné parametre komunikátu.

Z informácií aj z médií

Človek sa niekedy v spleti informácií dostáva do nepríjemných situácií. Ukazuje sa, že vety s ortografickými a gramatickými prehrškami voči jazykovej norme nie sú iba súčasťou spontánnych ústnych prejavov, ale občas sa vyskytnú aj v písaných odborných a publicistických textoch. K takýmto javom patrí aj nekorektné používanie tvaru genitívu množného čísla podstatných mien ženského a stredného rodu, pričom môže ísť o domáce slová alebo o cudzie slová s rozličným stupňom udomácnenia: *Týkajú sa experimentálnych rozmerov, štatistickej, profesijnej alebo obchodnej analýzy, informačnej spoločnosti, špekulácii o prieskume možností kyberpriestoru.; Trh ponúka možnosti, vyberte si jednu zo základných línii.*

Problém u používateľov jazyka, domnievame sa, spôsobuje najmä variantnosť pádovej prípony. Popri primárnej – v genitíve množného čísla nulovej prípone (-0): *žien-0, ulíc-0, gazdín-0, miest-0, sídc-0, dievčat-0* – sa v príslušnom tvare vyskytuje aj sekundárna skloňovacia prípona (-í): *dlan-í, kost-í, vysvedčen-í*. V slovách skloňujúcich sa podľa príslušných vzorov mnohokrát dochádza k výnimkám, a tak namiesto primárnej prípony, ktorá je pre daný vzor v jednotlivých pádových formách typická, pridávame v niektorých odôvodnených prípadoch tzv. sekundárnu príponu.

K najfrekventovanejším lexikálnym jednotkám so sekundárnou genitívnou príponou patria prevzaté slová, najčastejšie neosobné pomenovania, ojedinele aj vlastné mená osôb a pomenovania geografických miest a sídel, ktorých tvarotvorný základ je zakončený na samohlásku -i, -y, -e, -a, -u, -o. V kombinácii s pádovou príponou takýchto slov sa vytvára tzv. hiátové spojenie (*informáci-a, políci-a, televízi-a, inštitúci-a, štúdi-o, rádi-o, médi-um, ide-a, kaka-o, du-o, alo-a; Luci-a, Florenci-a*). Uvedený typ zakončenia tvarotvorného základu slova podmieňuje v genitíve plurálu distribúciu tzv. sekundárnej pádovej prípony

-í (*informáci-í, políci-í, televízi-í, inštitúci-í, štúdi-í, rádi-í, médi-í, ide-í, kaka-í, du-í, alo-í; Luci-í, Florenci-í*). Rovnaká morféma je aj vtedy, ak sa tvarotvorný základ lexémy končí na -j (*alej-a, kopij-a, paranoj-a, oj-e* → *alej-í, kopij-í, paranoj-í, oj-í*). V niektorých domácich – prevažne neosobných – pomenovaniach s tvarotvorným základom zakončeným na mäkkú spoluhlásku (napr. *šanc-a, duš-a, sporiteľn-a, husl-e*), prípadne -p, -r (*konop-a, večer-a*), tvoríme tvar genitívu množného čísla pomocou prípony -í (*šanc-í, duš-í, sporiteľn-í, konop-í, večer-í, husl-í*).

Kým pri zvukovej realizácii uvedených slov skracovanie výslovnosti dlhej samohlásky na konci slova v štandardnej variete jazyka nie je natoľko markantné, pri písomnej forme tohto gramatického vyjadrenia je takáto chyba zreteľná.

Problematiku tvorenia tvaru genitívu množného čísla ilustrujeme na pôvodne cudzom, hoci v systéme jazyka dnes už udomácnenom slove *informácia*. Pri overovaní distribúcie príslušného slovného tvaru sme vychádzali z podkorpusu písaných textov. Pri tomto substantíve s netypickým rodovým zakončením sme sa zamerali na tvorenie a používanie genitívneho tvaru množného čísla, a to konkrétne v bezprostrednom spojení so základnou určitou číslovkou, ako aj v kolokácii so základnou neurčitou číslovkou¹⁷.

¹⁷ V podkorpuse prim-8.0-public-sane sme s ohľadom na vysoký výskyt lexémy vyhľadávali slovné tvary *informácií* a *informácií* v spojení s určitou aj neurčitou základnou číslovkou. Najprv sme na pozícii -1 vyhľadávali číslovky v tvare ženského rodu množného čísla v 2. páde [N.fp2]. Keďže niektoré neurčité číslovky sú v SNK chybne morfológicky anotované, t. j. slovnodruhovo sú zaradené medzi príslovky, bolo potrebné zadať aj príkaz na vyhľadanie prísloviak v totožnej pozícii [D.*]. Z filtrovaných výskytov sme manuálne vytriedili tie, v ktorých sa naľavo od slova *informácia* nachádzala neurčitá číslovka (*dost', veľa, málo*).

určitá číslovka + <i>informácií</i>	621	neurčitá číslovka + <i>informácií</i>	212
určitá číslovka + <i>informácii</i>	20	neurčitá číslovka + <i>informácii</i>	989

Ukazuje sa, že pokiaľ sa slovo *informácia* spája s určitou číslovkou, frekventovanejšie je použitie správneho tvaru. Naopak, v spojení lexémy *informácia* s neurčitou číslovkou je takmer 85 % tvarov gramaticky nekorektných.

Privlastňovanie v strednom rode

V divácky obľúbenej relácii zo súdneho prostredia, ktorú poslucháči masmediálnych štúdií na hodinách analyzovali, sa žena v rozvodovom konaní pred zverením svojho syna do starostlivosti manžela bránila argumentom, že *dieťa je Milanové*, nie *manželové*. Nie je to nič výnimočné, pretože slovné spojenia ako *autorove dielo*, *Petove auto*, *babkine kreslo* či *Dankine odpustenie* často počuť aj mimo súdnych siení. V uvedených príkladoch ide o spojenie individuálneho privlastňovacieho prídavného mena, no v nesprávnom tvare, s nadradeným podstatným menom v jednotnom čísle stredného rodu.

Gramatické tvary slov v uvedených syntagmách nie sú realizované v súlade s platnými jazykovými pravidlami. Individuálne privlastňovacie adjektíva v slovenčine tvoríme od substantív ženského a mužského rodu pomocou slovotvorných prípon *-ov* a *-in* a skloňujeme ich podľa osobitných vzorov *otcov* a *matkin*. Vzniknuté jednotky sa v rámci slovných spojení vo finálnej pozícii svojich tvarov zhodujú s rodom a číslom nadradeného (podstatného) mena (*otcov/matkin sľub*, *otcova/matkina prisaha*, *otcovo/matkino úsilie*). Pri tvorení jednotlivých tvarov sú však dôležité dve zásady:

1. pádová prípona v nominatíve je vždy krátka (*-0*, *-a*, *-o*), a to aj v množnom čísle (*-i/-e*);
2. koncovka v strednom rode jednotného čísla je vždy *-o*, kým v pluráli, naopak, ako relačná morféma funguje buď *-i* (v spojeniach s osobnými menami mužského rodu) alebo *-e* (v spojeniach s neosobnými menami mužského rodu, substantívami ženského a stredného rodu).

Z uvedeného vyplýva, že v úvodnom príklade *dieťa je Milanové* došlo ku kumulácii dvoch chybných javov. Nielenže bola použitá nekorektná prípona zodpovedajúca tvaru množného čísla (*Milanove*), ale – zrejme

pod vplyvom iných adjektívnych vzorov (*pekné dieťa*) – došlo aj k jej nenáležitému predĺženiu (*Milanové*).

Aj keď sme v datábaze písaných aj hovorených komunikátov¹⁸ zaevidovali správne aj nesprávne formy privlastňovania v strednom rode, s ohľadom na ich vysokú početnosť nie je možné kvantifikovať presný výskyt korektných a nekorektných podôb všetkých privlastňovacích adjektív nachádzajúcich sa v skúmaných textoch. Za funkčné pokladáme ilustrovať uvedený jav na konkrétnych prípadoch, v ktorých nesprávne realizované privlastňovanie v strednom rode nahrádzame spisovným ekvivalentom.

I. NESPRÁVNA forma privlastňovania v strednom rode singuláru:

Brat sa dostal na gymnázium, párkrát mal veľké problémy pre otcove politické presvedčenie k slovenskému národu.

Preto oslovili otca, pozvali ho, aby prišiel do Ružomberka, v Ružomberku bolo v tom čase centrum kresťanských odborov a na určité prekvapenie i otcove i tamojších funkcionárov o otca hneď v úvodzovkách angažovali za tajomníka kresťanských odborov .

Jeden návrh, ktorý tam prišiel, laický iba mimochodom, rozšíril územie, vlastne porušil podmienky teraz poviem, keď to poviem takto, že zapojil aj územie Nového mosta a prešiel vlastne až na Hviezdoslavove námestie.

Opäť dobehol ohnivý chvost druhá, keď sa vtom lietadlo pred ním obrátilo po krídle dohora v ľavotočivej zákrute a Paľove pravé krídlo sa v stotine sekundy spojilo s Ivanovým ľavým.

¹⁸ Privlastňovacie adjektíva sme vyhľadávali v písaných komunikátoch v podkorpuse prim-8.0-public-sane aj v hovorených komunikátoch v podkorpuse s-hovor-6.0.

Pamätám si jednu vec, ktorá ma bude sprevádzať celým životom. Mamin pohľad, keď ma uvidela a ockove nadšenie, keď videl, aká je maminka šťastná. Je to učiteľove chápanie vlastných potencialít ako dôležitého regulátora jeho konania.

II. SPRÁVNA forma privlastňovania v strednom rode singuláru:

*Brat sa dostal na gymnázium, párkrát mal veľké problémy pre **otcovo** politické presvedčenie k slovenskému národu.*

*Preto oslovili otca, pozvali ho, aby prišiel do Ružomberka, v Ružomberku bolo v tom čase centrum kresťanských odborov a na určité prekvapenie i **otcovo** i tamojších funkcionárov o otca hneď v úvodzovkách angažovali za tajomníka kresťanských odborov .*

*Jeden návrh, ktorý tam prišiel, laický iba mimochodom, rozšíril územie, vlastne porušil podmienky teraz poviem, keď to poviem takto, že zapojil aj územie Nového mosta a prešiel vlastne až na **Hviezdoslavovo** námestie.*

*Opäť dobehol ohnivý chvost druhá, keď sa vtom lietadlo pred ním obrátilo po krídle dohora v ľavotočivej zákrute a **Paľovo** pravé krídlo sa v stotine sekundy spojilo s Ivanovým ľavým.*

*Pamätám si jednu vec, ktorá ma bude sprevádzať celým životom. Mamin pohľad, keď ma uvidela a **ockovo** nadšenie, keď videl, aká je maminka šťastná. Je to **učiteľovo** chápanie vlastných potencialít ako dôležitého regulátora jeho konania.*

Gramatická prípona *-mi/-ami*

Pri skloňovaní podstatných mien mužského rodu dlhodobo sledujeme relatívne vysokú rozkolísanosť. V rečovej praxi sa pri uvedených substantívach v inštrumentáli plurálu vyskytujú dve gramatické prípony *-mi* a *-ami*, ktoré používatelia (nielen v rozhlase) neraz neuvážene zamieňajú. Primárnou príponou je koncovka *-mi* (*chlapmi, profesormi, strojmi, kalendármi, dubmi, rokmi*). Variantná gramatická prípona v inštrumentáli plurálu *-ami* (zhodná s podstatnými menami v ženskom a v strednom rode) je vynútená viacerými formálnymi, najmä zvukovými dôvodmi. Ak je tvarotvorný základ slova ukončený na *-m* alebo spoluhláskovú skupinu, ktorej súčasťou je *m*, z pochopiteľných príčin sa k základu pridáva koncovka *-ami* (*ekonómami, rýmami*). Rovnako je to aj v prípadoch, keď sa základ podstatných mien v nominatíve singularu končí na samohlásku *-o*, *-i* (*dedami, géniami*). Rozsiahlu skupinu substantív mužského rodu s príponou *-ami* v inštrumentáli plurálu tvoria slová s tzv. pohyblivou hláskou *-o-*, *-e-*, *-á-*, ktorá pri ohýbaní vypadáva (*otec – otcami, svedok – svedkami, sviatok – sviatkami, chrbát – chrbtami*). Najväčší rozptyl v používaní pri utváraní korektnej inštrumentálovej podoby je však pri substantívach, ktorých základ sa končí na skupinu spoluhlások. Ak ide o zoskupenie konsonantov typu *-nt*, *-nd...*, teda s tzv. nepárovou zvučnou spoluhláskou (*m, n, ň, l, ľ, r, j, v*) na predposlednom mieste, pridáva sa primárna gramatická prípona *-mi* (*študent – študentmi, docent – docentmi, absolvent – absolventmi, konzultant – konzultantmi, doktorand – doktorandmi, policajt – policajtmi, variant – variantmi*). Ale ak je na konci základu spoluhlásková skupina typu *-šť*, *-st*, *-cht* (t. j. zoskupenie dvoch šumových párových konsonantov) a navyše ide o jednoslabičné slovo, inštrumentál plurálu sa môže tvoriť variantne, teda popri gramatickej prípone *-mi* aj (v rečovej praxi častejšie) gramatickou príponou *-ami* (*plášťami, mostami, nechtami*).

S cieľom ilustrovať stav používania tvarov životných maskulín v inštrumentáli singuláru (typu *absolventmi* – *absolventami*) overujeme ich výskyt v korpuse písaných textov¹⁹ na rovnakých príkladoch, aké sú uvedené v predchádzajúcom výklade. Keďže spomedzi skúmaných slov v databáze hovorených textov má iba lexéma *student* nenulové zastúpenie, osobitne uvádzame jej výskyt (používanie tvarov *studentmi* – *studentami*) v písaných aj v hovorených komunikátoch v percentuálnom pomere.

docentmi	73	docentami	3
študentmi	8 702	študentami	653
absolventmi	1 191	absolventami	69
policajtmi	4 616	policajtami	230
konzultantmi	167	konzultantami	2
doktorandmi	121	doktorandami	4
variantmi	667	variantami	71

	študentmi	študentami
korpus hovorených prejavov	85 %	15 %
korpus písaných prejavov	93 %	7 %

Z porovnania získaných výsledkov vyplýva, že v písaných textoch sa vo výraznej miere používa spisovný tvar inštrumentálu jednotného čísla skúmaných, prevažne životných, substantív mužského rodu. V podkorpuse hovorených textov, reprezentujúcich každodennú komunikáciu, je výskyt nekorektných tvarov (napr. *studentami*) v porovnaní so zistenou frekvenciou v písaných prejavoch percentuálne väčší, hoci nie príliš výrazný.

¹⁹ Tvary jednotlivých substantív vyhľadávame v písaných textoch v podkorpuse prim-8.0-public-sane, ale tiež v podkorpuse hovorených komunikátov s-hovor-6.0.

Euro, euro, euríčko

Euro, euro, euríčko, daj mi, mama, na tričko,

daj mi dáky euráč, bude zo mňa boháč.

Potrebujem éčka, nezbieram už céčka,

Vhod mi padne jurošík, chcem byť v meste in aj šik.

Ako je zrejmé z predošlých riadkov, či presnejšie veršov (aj keď jednoduchších, rytmicky ladených a zároveň znásobených rýmovým efektom), pomenovaní na označenie meny používanej vo väčšine európskych krajín je medzi mládežníkmi viac než dosť. Nejde však o neutrálne, štylisticky bezpríznačové lexikálne jednotky. Z hľadiska sociálnej zaradenosti by sme slovo *jurošík* kvalifikovali ako slangizmus, t. j. neoficiálny, nespisovný prostriedok uplatňovaný v rámci istej záujmovej (v našom prípade študentskej) society.

Pri posudzovaní uvedenej lexikálnej jednotky nesmieme zabúdať ani na aspekt jej pôvodu. *Euro* ako oficiálne neutrálne pomenovanie meny používanej na Slovensku od roku 2009 je slovo prevzaté z cudzieho jazyka. Teda zákonite prechádza fázami adaptácie na jednotlivých jazykových rovinách. Na úrovni zvuku adaptácia prebehla „hladko“, bez väčších turbulencií. Slovo sa vyslovuje zväčša ako dvojslabičné s neslabičným obojperným ť [eũ-ro], aj keď podľa doteraz platných Pravidiel slovenskej výslovnosti (Kráľ, 1996) je prípustná aj menej frekventovaná, no ešte stále používaná variantná výslovnosť, teda trojslabičná zvuková realizácia [e-u-ro]. Rovnako bezproblémovo sa slovo *euro* adaptovalo aj na slovotvornej úrovni. Jeho deriváty a kvázikompozitá (nepravé zložené slová) nie sú ničím výnimočným: *europové bankovky, euroval, eurozóna...*

Najväčšie problémy nastávajú pri adaptácii uvedenej lexémy na morfolologickej rovine. Pretrvávajúci a stále aktuálny (a nie malý)

problém je s jej ohýbaním. Používatelia jazyka vo väčšine prípadov slovo *euro* buď nesklonujú vôbec, a teda ho pokladajú za nesklonné, alebo ho skloňujú nesprávne. Nezriedka počuť, nielen z úst mládežníkov, ale aj politikov, žiaľ, aj mediálnych pracovníkov, nekorektné spojenia typu *niekoľko desiatok euro*, *päťdesiat eury*, dokonca *sto eura*.

Ak by sme si urobili miniprieskum, koľkokrát a v akom pomere zaznamenáme v priebehu celodenného sledovania správ korektnú a nekorektnú podobu pri jeho skloňovaní, zistenia by nás nepotešili. Pritom *euro*, podobne ako ostatné pôvodom neslovenské substantíva stredného rodu zakončené v základnom tvare na *-o* (*salto*, *libreto*, *gesto*...), sa skloňuje podľa vzoru mesto. Teda správna podoba problematického tvaru genitívu v množnom čísle je *niekoľko desiatok eur*, *päťdesiat* aj *sto eur*.

V korpusovom materiáli²⁰ vyhľadávame tvar genitívu plurálu lexémy *euro* v spojení s číslovkou (t. j. nenumerickou jednotkou) alebo číselným výrazom (t. j. numerickou jednotkou). Keďže ide o frekventovanú lexému s heterogénnou korpusovou paradigmou, sústreďujeme sa na filtrovanie určitých pozícií (prvá a druhá pozícia naľavo), prihliadajúc aj na typ číselného výrazu. S ohľadom na rečovú prax zaznamenávame najmä správny a nesprávny plurálový genitívny tvar. V prípade, že sa substantívum *euro* spája s celým kladným číslom (0 alebo 5 a viac) alebo stojí bezprostredne za substantívom s kvantitatívnym významom (napr. tisíc, milión, miliarda), je nutné použiť podobu množného čísla, teda *eur* (*V blokovom konaní môže byť pokuta do výšky 60 eur*, *v správnom konaní do 100 eur*). Pokiaľ sa slovo *euro* nachádza

²⁰ Používanie správnej a nesprávnej podoby lexikálnej jednotky *euro* v príslušnom gramatickom tvare vyhľadávame v podkorpuse textov prim-8.0-public-sane.

v spojení s desatinným číslom, musí po ňom nasledovať tvar genitívu singuláru, teda *aura* (*Za ročnú si priplatíme 13,5 aura, za mesačnú zhruba štyri a za týždennú niečo viac ako dve aurá.*). Identifikovaný výskyt skúmaných tvarov naznačuje, že v oboch prípadoch prevažujú korektné formy lexémy *euro*. Väčšia rozkolísanosť je v spojeniach s desatinným číslom. Z korpusových zistení tiež vyplýva, že v písaných textoch, ale aj v každodennej hovorenej komunikácii sa lexikálna jednotka *euro* v spojení s číslovkou alebo číselným výrazom používa v nesklonnej podobe. Z celkového počtu výskytov slovného tvaru *euro* (10 659) je nekorrektne použitých 3 984, t. j. 37 %, a to v genitíve singuláru (*Cena sa pohybuje od 1,65 euro nahor.* namiesto *Cena sa pohybuje od 1,65 **aura** nahor.*) alebo v genitíve plurálu (*Politici dajú Grékom 70 mld. euro a oddialia problém o nanajvyš jeden rok.* namiesto *Politici dajú Grékom 70 mld. **eur** a oddialia problém o nanajvyš jeden rok.*).

Spisovný genitívny tvar		Nespisovný genitívny tvar	
eur (5 €)	527 199	aura (5 €)	2 202
aura (5,5 €)	51 425	eur (5,5 €)	16 104

Súčasťou učebných osnov pri osvojovaní jazykových zákonitostí v školskej praxi je nielen sémantika, ale aj gramatika. Gramatické prípony tvoria pomerne obmedzený inventár prostriedkov, čo spôsobuje ich polysémiu (jedna prípona má viacero navzájom súvisiacich významov), homonymiu (formálne rovnaká prípona má iný význam) aj synonymiu (jeden gramatický význam je vyjadrený viacerými príponami). V oficiálnych komunikátoch sa preto pri výbere adekvátneho tvaru (so správnou gramatickou morférou) odporúča v súlade s vymedzením príslušného paradigmatického typu (vzoru) rešpektovať zákonitosti spisovného jazyka, resp. systémovo uvažovať o možných variantoch.

VI. Spisovné či nespisovné?

Víry a vírusy

Ak máme hovoriť o tom, ako slovo *vírus* správne skloňovať a ako od neho odvodzovať nové slová, musíme vychádzať z lexikálnych významov tejto polysémantickej jednotky. V akademickom Slovníku cudzích slov (2005) sa uvádzajú dva terminologické významy: **1.** biol. najmenšia a najjednoduchšia známa biologická jednotka s vlastným enzýmovým systémom alebo odkázaná na parazitický spôsob života v bunkách baktérií, rastlín, zvierat a človeka, množiaca sa v napadnutej bunke a schopná vyvolávať chorobné stavy (virózy): *v. chrípky*; **2.** výp. tech. skrytý program zavedený do systému počítača a poškodzujúci v počítači dáta al. programy: *do počítačovej siete prenikol nový v.; v. sa šíri pomocou elektronickej pošty*. Aj keď ide o dva relatívne osobitné významy, sú prepojené spoločným sémantickým príznakom (niečo, čo v jednom aj druhom prípade spôsobuje problém), preto sú (ako to pri lexikografickom spracovaní viacvýznamového slova býva zvykom) uvádzané v rámci jedného slovníkového hesla. Pokiaľ ide o jeho formálnu stránku, je podobná so slovami *skarabeus*, *nukleus*, *tubus*...

V prvých dvoch prípadoch sa však tvarotvorný základ slov *skarabe-us*, *nukle-us* končí na samohlásku, preto *-us* pri skloňovaní uvádzaných neživotných maskulín vypadáva (v genitíve singuláru *skarabe-a*, *nukle-a* a v nominatíve plurálu *skarabe-y*, *nukle-á*). V treťom prípade je *-us* súčasťou tvarotvorného základu *tubus*, analogicky ako *vírus*, to znamená, že pri skloňovaní nevypadáva, teda *tubus-u*, *vírus-u*, *tubus-y*, *vírus-y*. Tento segment sa zachováva aj pri derivovaní nových slov v rámci identického slovotvorného hniezda.

Slovo *tubus* je odvodené od slova *tuba*, teda to, čo sa vzťahuje na tubu, je *tubové*, to, čo na *tubus*, je *tubusové*. Rovnako ako *vírus* (prostredníctvom koreňovej morfémy) súvisí so slovom *vír*, t. j. musíme diferencovať, či ide o *vírové* (pole), alebo *vírusové* (ochorenie). Programy, ktoré naše počítače majú účinne ochrániť pred vírusmi, sú *antivírusové*, nie *antivírové* (ide o českú podobu lexémy, ktorá nás s veľkou pravdepodobnosťou stále ovplyvňuje).

Keďže každý z nás z času na čas môže prísť do kontaktu s nejakým vírusom, poškodzujúcim či už naše zdravie, alebo elektronické komunikačné zariadenia, je potrebné zamerať sa na konkrétny kontextový význam. Preto v databáze SNK²¹ zisťujeme výskyt odvodených, teda vzťahových prídavných mien *vírový* a *vírusový*, ako aj ich derivátov *antivírový* a *antivírusový*. Na základe získaných údajov môžeme konštatovať, že v písaných textoch je frekventovanejší korektný tvar adjektíva, teda *vírusový* (častejšie vo vzťahu k základnému významu motivanta *vírus*, t. j. ako biologická jednotka) a *antivírusový* (častejšie vo význame technicky skrytého programu v počítači).

vírusový	4 736	vírový (vo význame vírusový)	56
antivírusový	1 852	antivírový (vo význame antivírusový)	176

Okrem vzťahových adjektív *vírusový* a *antivírusový* existuje v jazyku aj spisovné vzťahové prídavné meno *vírový* a jeho derivát *antivírový*, avšak s iným významom. Použitie uvedených adjektív je správne iba vtedy, ak ide o prídavné mená odvodené od slova *vír* (*Podstatou vzniku*

²¹ V podkorpuse textov prim-8.0-public-sane konfrontujeme výskyt slov *antivírusový* a *antivírový* na základe kontextového významu.

tohto odporu je vírový a trecí odpor nadstavieb a trupu nad hladinou. Adjektívum *antivírový* sa v korpusovej databáze textov vyskytuje iba v nekorektnom význame, vo viac ako polovici prípadov (55 %) totiž ide o viacslóvnú lexikálnu jednotku *antivírový program*.

Odsek či odstavec, vyhlásenie či prehlásenie?

Študenti pri finalizácii záverečných (bakalárskych a diplomových) prác neraz „zápasia“ nielen s ich obsahovou, ale aj s formálnou stránkou. Text so spracovávanou problematikou, ktorý je kompozične logicky usporiadaný a sémanticky previazaný, sa spravidla člení na kapitoly a najmenšie nadvetné kontextové jednotky, odseky, ktoré bývajú niekedy chybné označované ako odstavce.

Odsek je relatívne samostatná zložka prejavu, ktorá je od ostatných častí odčlenená svojou formou a obsahom. Na základe svojej formy je tak odseknutá, nie „odstavená“ od ostatného textu, preto nesie svoje pomenovanie *odsek*, nie *odstavec*.

Rovnako súčasťou textu, teda aj záverečnej práce ako kompaktného celku, sú i rámcové zložky, medzi ktoré patrí či patrilo (lebo dnes je fakultatívnou, nie povinnou súčasťou záverečnej práce) *vyhlásenie*, často nesprávne označované ako prehlásenie, v ktorom študent čestne vyhlasuje, že v práci použil len literatúru uvedenú v zozname bibliografických údajov. Teda neprehlasuje, ale vyhlasuje, pretože *prehlásiť* znamená úradne odhlásiť občana z miesta pobytu a prihlásiť ho inde. Teda ak chceme niečo oficiálne oznámiť (ohlásiť), vyhlasujeme, nie prehlasujeme.

Používanie spisovného a nespisovného lexikálneho prostriedku v dvojiciach *odsek* a *odstavec*, *vyhlásenie* a *prehlásenie* overujeme v písaných textoch korpusu²². V rámci prvej dvojice slov sme vyhľadávali absolútny výskyt daného slova, keďže ide o lexému s jedným významom.

²² Výskyt slov *odsek* a *odstavec*, ako aj lexikálnych jednotiek (*čestné*) *vyhlásenie* a (*čestné*) *prehlásenie* sme zisťovali v podkorpuse textov prim-8.0-public-sane.

odsek	10 513	odstavec	1 880
--------------	---------------	----------	-------

V prípade substantíva *vyhlásenie* (nesprávne: *prehlásenie*) bolo potrebné – aj s ohľadom na prekrytie formy so slovesným podstatným menom (*vyhlásiť* → *vyhlásenie*, *prehlásiť* → *prehlásenie*) a veľký výskyt tvarov v rámci korpusovej paradigmy (*vyhlásenie* – 122 879; *prehlásenie* – 2 262) – vymedziť jeho presný kontext. Do úvahy sme brali vyhladávané slovo (*vyhlásenie*, *prehlásenie*) v spojení s adjektívom *čestný* a *colný*, aby sme získali významovo porovnateľné lexémy (v danom prípade združené pomenovania).

čestné vyhlásenie	1 890	čestné prehlásenie	539
colné vyhlásenie	237	colné prehlásenie	20

Na základe výsledkov je zrejmé, že vo všetkých overovaných prípadoch sa vo výrazne väčšej miere používa korektná lexéma (nesprávny výrazový prostriedok má menší ako štvrtinový výskyt), čo môže byť dôsledkom toho, že veľká časť publicistických textov prechádza redakčnou a jazykovou úpravou. Použitie nespisovného lexikálneho prostriedku môže byť ovplyvnené staršími textami administratívneho štýlu.

Hostka či hostka?

Prechýlená podoba slova *host* sa v súčasnom jazyku začína čoraz viac používať a len pomaly sa začína udomáčňovať. Je vôbec táto podoba potrebná? Ak áno – ktorý z výrazov *hostka/hostka* je korektný a prečo?

Prechýlené názvy, tzv. feminatíva, tvoria významnú paradigmu jednotiek, ktoré predstavujú ženské podoby pomenovaní (*riaditeľ-ka, pedagóg-ička, sudk-yňa, ujč-iná...*). Všetky odvodené slová tejto kategórie majú rovnaký slovotvorný význam a v rámci jednotlivých typov sa líšia len slovotvornými príponami. Pri tvorení prechýlených názvov od podstatných mien mužského rodu je frekvenčne najvyužívanejším zakončením sufix *-ka*: *čitateľ-ka, študent-ka, diváč-ka, farmaceut-ka*, teda aj *host-ka* (či *host-ka*).

Pri výbere adekvátnej podoby prechýleného názvu *hostka/hostka* je potrebné pripomenúť, že v slovenčine sa pri odvodzovaní nových lexikálnych jednotiek veľmi často realizujú zvukové zmeny, tzv. alternácie, ktoré si vynucuje významové okolie: *hlava* → *hlávka*, *skriňa* → *skrinka*, *košť* → *kôšťka*, *hrst* → *hrstka*, teda analogicky aj *host* → *hostka*.

Je ale táto ženská podoba *hostka* taká nevyhnutná? V slovenčine existujú pomenovania, ktoré po formálnej stránke patria k jednému z troch gramatických rodov, ale po stránke významovej, z hľadiska prirodzeného rodu sú nediferencované, označujú rovnako mužov, ako aj ženy a deti. K uvedenej skupine patria generické pomenovania ako *človek, rodič, jedinec, host, talent, idol...* K niektorým z nich, v dôsledku silnejúcej tendencie tvoriť feminatíva, vznikli ojedinelé podoby, medzi nimi aj *hostka*. Je pravdou, že v prípade slova *host* je možné príslušnosť k prirodzenému rodu vyriešiť aj iným, v rečovej praxi zaužívaným spôsobom: priradením vlastného mena (*Privítajme nášho hosta, Janu Popolavú*). Prechýľovanie vlastných mien v slovenčine má (okrem niekoľkých výnimiek) svoje zákonitosti. Ženské podoby priezvisk (na

rozdiel od ženských podôb v jazykoch neflektívneho typu) sú signalizované výrazným formálnym prostriedkom, príponou *-ová*.

V rečovej praxi je teda možné, no nie nevyhnutné prechýľovanie uvedenej lexikálnej jednotky, keďže ako sme už uviedli, jej príslušnosť k rodu sa dá špecifikovať aj inak. Ak už takáto potreba vznikne (v súčasnosti najmä v mediálnej oblasti), potom odporúčanou podobou je prechýlený názov *hostka*.

To, či sa v komunikátoch používa korektne prechýlená podoba slova alebo jeho druhý, systémovo nevyvážený variant, sme zisťovali v databáze SNK²³. Celkový počet slov v korpusovej paradigme slova *hostka* (4 082) je niekoľkonásobne vyšší ako počet všetkých tvarov slova *hostka* (154), čo svedčí nielen o tendencii k prechýľovaniu, ale aj o poučenom jazykovom vedomí autorov skúmaných komunikátov. V tejto súvislosti je však nevyhnutné upozorniť na tvar G pl. *hostiek* (554 výskytov), ktorý môže patriť tak k paradigme spisovného slova *hostka*, ako aj k paradigme jeho nespisovného pendantu „*hostka*“. Keďže pred dvojhláskou, ktorá vzniká pri tvorení tvaru G pl. pod vplyvom nulovej gramatickej morfémy – *hostiek-0*, dochádza k mäkkému spoluhlásky *t* na *ť*, je príslušnosť ku konkrétnej paradigme neidentifikovateľná. V korpusovej databáze je tvar *hostiek* súčasťou paradigmy spisovnej lexémy *hostka*. Z výsledkov vyplýva, že v tvaroch množného čísla je korektne prechýlená podoba frekventovanejšia, kým v paradigme tvarov jednotného čísla sa častejšie vyskytuje nespisovný variant.

²³ Výskyt slova *hostka* a nesprávne prechýleného variantu *hostka* sme overovali v podkorpuse textov prim-8.0-public-sane. Keďže v rámci paradigiem gramatických tvarov dochádza k tvarovej homonymii (*host/ťke* – D sg., L sg.; *host/ťky* – G sg., N pl., A pl.), zisťovanie jednotlivých tvarov bolo časovo náročnejšie (bolo potrebné nielen filtrovanie pomocou vzorcov CQL, ale aj manuálne preverovanie).

Na základe vyhľadávania možno konštatovať, že lexéma *hostka* sa najčastejšie používa v tvaroch nominatívu plurálu, a to v komunikátoch z oblasti športu.

Sg.	hostka	56	hostka	29
	hostky	10	hostky	10
	hostke	4	hostke	1
	hostku	14	hostku	9
	(o) hostke	1	(o) hostke	0
	hostkou	43	hostkou	27

Pl.	hostky	2 927	hostky	47
	hostiek	554	hostiek	-
	hostkám	333	hostkám	21
	hostky	102	hostky	6
	(o) hostkách	1	(o) hostkách	0
	hostkami	37	hostkami	4

Je předat slovenské predat'?

Živá rečová prax vo verejnej sfére, vrátane vedeckovýskumnej oblasti, je nekonečným zdrojom inšpirácií. Nie je ničím výnimočným, že v štandardnej variete, t. j. v takej podobe národného jazyka, ktorá sa používa v bežnej komunikácii a je pre ňu typická menej prísna norma, sa vyskytujú slová českého pôvodu, ako napr. „*klud*“ z klid (namiesto spis. *pokoj*), „*rada*“ z českého řada (namiesto spis. *rad*), „*nevadí*“ (namiesto spis. *neprekáža*), „*tlačítka*“ (namiesto *tlačidlo*).

V oficiálnej verejnej komunikácii, v priebehu ktorej by sme očakávali uplatňovanie spisovného jazyka s plnohodnotným rešpektovaním normy, by sme uvádzané slová mali nahradit' ich spisovnými ekvivalentmi. Vo svojom okolí čoraz častejšie registrujem spojenia typu „*predám*“ *slovo predsedajúcemu*, „*predali sme*“ *pozdravy od kolegov zo zahraničia* namiesto správneho slovenského ekvivalentu *odovzdať: odovzdám slovo predsedajúcemu, odovzdali sme pozdravy od kolegov zo zahraničia*. Nesprávne používané slovo „*predat'*“ preniklo do slovenčiny nekorektnou fúziou so zvukovo podobnou formou českého předat. Slovenské predat' však zodpovedá českému prodat (nie předat), takže keď „*odovzdávame*“ slovo ďalšiemu rečníkovi, nič mu za peniaze nedávame a on od nás nič nekupuje, teda *odovzdali* (nie predali) *nám nové dekréty, na konferencii predsedajúci odovzdal* (nie predal) *slovo referujúcemu*.

Keďže slová *odovzdať* a *predat'* patria k viacvýznamovým lexikálnym jednotkám, ich výskyt v korpusovej databáze²⁴, v rovnakom význame (t. j. sprostredkovať), zisťujeme v sémanticky totožných slovných spojeniach *odovzdať slovo/predat' slovo, odovzdať odkaz/predat' odkaz*,

²⁴ Výskyt jednotlivých slovných spojení overujeme v podkorpuse textov prim-8.0-public-sane.

odovzdať pozdrav/predať pozdrav, v ktorých hľadané sloveso môže byť multiverbizovaným vyjadrením, resp. združeným pomenovaním, jednoslovného ekvivalentu (*odkázať, pozdraviť*). Substantíva z uvedených spojení sme vyhľadávali v prvej (napr. *odovzdali pozdrav*) a v druhej pozícii (*odovzdal mu odkaz*) napravo. Aj keď je výskyt uvedených spojení relatívny nízky, jednoznačne svedčí o dominancii spisovného lexikálneho prostriedku.

odovzdať slovo	213
odovzdať odkaz	544
odovzdať pozdrav	493

predať slovo	5
predať odkaz	17
predať pozdrav	0

Z uvedeného čiastkového výskumu slov *odovzdať* a *predať* (v konkrétnych slovných spojeniach) v písaných komunikátoch vyplýva, že vplyv češtiny na slovenčinu sa v súčasnosti výrazne oslabuje, aj keď sa v niektorých typoch (najmä ústne realizovaných) prejavov môžeme stretnúť s uplatňovaním bohemizmov alebo slovných spojení prevzatých z českého jazyka.

Privlastňovacie zámeno *svoj* a jeho používanie v rečovej praxi

Zvratné zámeno *svoj* odkazovaním alebo ukazovaním vyjadruje privlastňovací – vlastnícky – vzťah k osobe alebo k veci, ktorá je gramatickým podmetom (subjektom) vety. Jeho použitie je teda syntakticky podmienené. Ak je osoba, ktorej sa niečo privlastňuje, predmetom (objektom) vety, používa sa základné privlastňovacie zámeno *jeho*. V jazykových prejavoch sa nezriedka práve zvratné privlastňovacie zámeno *svoj* nenáležite zamieňa so základným privlastňovacím zámenom *jeho*.

Teda použitie zámena *svoj* vo vete *Novinári sa na predvolebnom mítingu pýtali bývalého kandidujúceho starostu na históriu „svojej“ obce* je nekorektné, pretože obec sa v uvedenom prípade neprivlastňuje novinárom, ale starostovi. Slovu, ktoré v syntaktickej štruktúre plní funkciu predmetu, nie podmetu vety. Správne použitým zámenom by v tejto vete malo byť nie zvratné, ale základné privlastňovacie zámeno: *Novinári sa na predvolebnom mítingu pýtali bývalého kandidujúceho starostu na históriu jeho obce*. Ale: **Novinári** na predvolebnom mítingu čakali odpovede na **svoje** otázky.

V súvislosti so zvratným privlastňovacím zámenom *svoj* sa žiada ešte pripomenúť aj pravopis jeho dvoch často zamieňaných tvarov: datívu plurálu (*svojim*) a inštrumentálu singuláru (*svojím*), ktoré sú ortograficky ekvivalentné s tvarmi základných privlastňovacích zámen typu *môj*, *tvoj*, *náš*...

Dopĺňajúc predchádzajúci výklad, uvádzame, že v bežnej rečovej praxi sa zvratné privlastňovacie zámeno *svoj* nenáležite zamieňa nielen so základným privlastňovacím zámenom *jeho*, ale napr. aj s privlastňovacím zámenom *môj* (resp. iným zámenom vo vzťahu k podmetu vety).

Túto zámenu realizovanú v úze ilustrujeme na príkladoch zachytených v hovorených komunikátoch korpusu²⁵.

I. NESPRÁVNE uplatnenie privlastňovacieho zámena:

No, ja som sa v tom čase už kamarátila , už potom, s mojím manželom neskôr.

Najprv pána farára, potom dal, no, nakoniec aj mňa, a keď som tam prišla, samozrejme, koho som nevidela, môjho bývalého vyšetrujúceho pána z Košíc.

Ja som bola vlastne príživníkom u mojich starých už rodičov.

No, takže som sa tam vybrala aj ja s mojou bývalou kolegynou.

Prespal som u mojej bývalej domácej, kde sme pôvodne bývali dvaja dôstojníci.

Odovzdal som im môj pas.

A mojej sestre som napísal, že istí moji kolegovia, saleziáni, potrebujú tiež tie súpravky k tým kalíškom.

A viete, aj to pästiarstvo malo svoju výhodu určitú, kdekoľvek som sa pohyboval v mojom živote.

Máme krásne tri deti a mojej manželke som nepovedal škaredé slovo počas päťdesiatich rokov, ktoré budeme tohto roku oslavovať.

II. SPRÁVNE uplatnenie zvratného privlastňovacieho zámena *svoj*, ktorý sa vzťahuje na podmet vety:

*No, ja som sa v tom čase už kamarátila, už potom, so **svojím** manželom neskôr.*

*Najprv pána farára, potom dal, no, nakoniec aj mňa, a keď som tam prišla, samozrejme, koho som nevidela, **svojho** bývalého vyšetrujúceho pána z Košíc.*

²⁵ Používanie privlastňovacích zámen overujeme v podkorpuse hovorených komunikátov s-hovor-6.0.

*Ja som bola vlastne príživníkom u **svojich** starých už rodičov.*

*No, takže som sa tam vybrala aj ja so **svojou** bývalou kolegyňou.*

*Prespal som u **svojej** bývalej domácej, kde sme pôvodne bývali dvaja dôstojníci.*

*Odovzdal som im **svoj** pas.*

*A **svojej** sestry som napísal, že istí moji kolegovia, saleziáni, potrebujú tiež tie súpravky k tým kalíškom.*

*A viete, aj to pástiarstvo malo svoju výhodu určitú, kdekoľvek som sa pohyboval vo **svojom** živote.*

*Máme krásne tri deti a **svojej** manželke som nepovedal škaredé slovo počas päťdesiatich rokov, ktoré budeme tohto roku oslavovať.*

Koľko *variantov* máme na výber?

Jednou z frekventovaných chýb v rečovej praxi je aj nekorektné rodové zaradenie slova *variant*. V dôsledku toho ešte stále relatívne často počuť medzi bežnými používateľmi jazyka, ale aj z médií (najmä v reklamných spotoch) formulácie typu *ktorá varianta je tá najlepšia?*, *môžete si vybrať z niekoľkých variant/variánt, na výber vám ponúkame dve varianty*. Práve posledný z uvedených príkladov je najmarkantnejší, pretože podstatnému menu s významom „odchylná podoba, obmena“ definitívne priznáva kategóriu ženského rodu. Kolískou takéhoto nesprávneho rodového zaradenia je pravdepodobne naše dlhodobé spojenectvo s bratmi Čechmi. Zo spoločného (nielen) jazykového priateľstva nám zostalo niekoľko jazykových suvenírov, ktorých sa akosi nechceme vzdať (*rohlík, salám, pomazánka, varianta, snímok*). Dokonca sme výpožičku premenili na vlastníctvo a *tahle česká varianta* je u nás „*táto slovenská varianta*“.

Od novodobých dejín nášho jazyka je pomenovanie *variant* súčasťou paradigmy mužského rodu a ohýba sa podľa vzoru *dub*. Pozor si treba dať najmä pri jeho skloňovaní a používaní v konkrétnom prejave. Problematickým tvarom je genitív jednotného čísla, ktorý tvoríme menej frekventovanou a z hľadiska vzoru nesystémovou príponou *-u*, naopak, ostatné pády skloňujeme pravidelne, t. j. v súlade s deklinačným typom – *variantu* (G), *variantu* (D), *variant* (A), (*o*) *variante* (L), *variantom* (I). V množnom čísle je situácia prehľadná a za predpokladu správneho rodového zaradenia lexémy *variant* aj bez výnimiek – *varianty* (N), *variantov* (G), *variantom* (D), *varianty* (A), (*o*) *variantoch* (L), *variantmi* (I). Z používateľského hľadiska by mohol istý problém spôsobovať aj inštrumentál, v ktorom pod vplyvom nesprávneho zaradenia uvedeného substantíva k ženskému rodu často počuť podobu *s variantami*. Samozrejme, ide opäť o gramaticky nekorektný tvar.

Korektná je rodovo typická prípona *-mi*, pretože v systéme jazyka spojenie nepárovej (zvučnej) spoluhlásky (tu *n*) s akoukoľvek párovou (v tomto prípade *t*) na konci tvarotvorného základu slova podporuje v inštrumentáli množného čísla distribúciu pádovej prípony *-mi*, navyše ak je aj jej zvuková realizácia v reči plynulá a artikulačne bezproblémová.

V tejto súvislosti je potrebné upozorniť aj na spojenie lexémy *variant* v tvare množného čísla s číslovkou *dva*. Aj keď väčšinou býva správny len jeden *variant*, osud nám na ceste životom ponúka na výber vždy najmenej z *dvoch variantov*.

Rodové zaradenie a používanie lexikálnej jednotky *variant* sme overovali v písaných korpusových komunikátoch²⁶. Zo zistení vyplýva, že ide o pomerne frekventované slovo, o čom svedčí aj hodnota jeho absolútneho výskytu (30 571). Keďže nám ide o problematiku nesprávneho rodového zaradenia lexémy, a teda aj z neho vyplývajúceho tvorenia nekorektných tvarov, v procese vyhľadávania sa zameriavame na niektoré slovné tvary, ktorých pádová prípona môže byť nositeľom kategórií mužského aj ženského rodu – *variant-0* (správne N sg. masc. – *len jeden **variant** je správny*, A sg. masc. – *vybrať správny **variant***; nesprávne G pl. fem. – *z niekoľkých „variant“*), *variantu* (správne G sg. masc. – *v rámci **variantu***; nesprávne A sg. fem. – *odporúčať inú „variantu“*) a *varianty* (správne N pl. masc. – *možné sú dva **varianty***, A pl. masc. – *hľadáme možné **varianty***; nesprávne N pl. fem. – *možné sú „dve varianty“*, A pl. fem. – *našli sme „viaceré varianty“*). S ohľadom na uvedenú pádovú homonymiu (tzn. jedna forma je nositeľom viacerých

²⁶ Pri overovaní korektných a nekorektných tvarov vychádzame z databázy textov v podkorpuse prim-8.0-public-sane.

významov) si všímame aj bezprostredný kontext. Na základe určitých gramatických kategórií (kongruencia, číslo) a vlastností spájateľnosti slov (napr. predložková väzba, pozícia v syntagme) identifikujeme rod substantíva *variant* v kontexte.

	maskulínium	feminínium
variant	> 12 000	271
variantu	2 475	12

Ukazuje sa, že vyhľadávané tvary sú v písaných textoch používané prevažne ako substantíva mužského rodu, príslušnosť tvarov k paradigme ženského rodu je zanedbateľná (menej ako 1 %). Predpokladáme, že v hovorených komunikátoch je výskyt lexikálnej jednotky *varianta* vyšší, keďže v spontánnej reči (v ústnych prejavoch) si používatelia slovníkovo neoverujú spisovnosť lexémy (slova a jeho tvarov).

Zisťujeme, či *prezistiť* a *vyzistiť* patria k spisovným prostriedkom

Odvodzovanie nových slov je v slovenčine jedným z najproduktívnejších spôsobov obohacovania našej lexikálnej zásoby. Samozrejme, popri iných spôsoboch, akými sú napr. preberanie cudzích slov (*softvér, print, verzia*), skracovanie (*UPJŠ, DPH, tzv.*) či sémantická derivácia (*koleno* – časť nohy, ohyb rúry). Ako vidno, jazyk nie je ani zakonzervovaný, ani imúnny, je živý a ekonomicky dynamický. Svedčia o tom aj prostriedky, ktoré v súčasnosti môžeme zaregistrovať nielen vo svojom blízkom okolí, ale aj na rôznych internetových stránkach. Takýmto javom je aj zvýšená frekvencia v používaní slov *prezistiť* a *vyzistiť*. Ak sa tieto slová vyskytnú v reči jednotlivca, môže ísť o idiolekt (reč príznačnú pre konkrétnu osobu), no ak ich zachytávame opakovane a nie iba u jedného hovoriaceho, treba o nich uvažovať.

Na jednom z blogov je dokonca možné nájsť takéto rozlíšenie významu uvedených lexém: „Prezisťujeme v otvorenej konverzácii, kladíme otázky kolegom a robíme si v hlave informačný sumár, ktorý následne ako rešerš odovzdáme človeku, ktorý sa nás pýtal. Zatiaľ čo vyzisťovanie je celkom iný druh získavania informácií. Pri vyzistení sa pýtame vždy tretej osoby, čo si myslí ten či onen človek a aký je názor tretej osoby na názor toho či onoho.“²⁷ Kladieme si teda otázku, či ide o iniciatívu kreatívnych používateľov jazyka alebo o opodstatnenú špecifikáciu? V KSSJ (2003) je pri hesle *zisťiť* uvedený význam: skúmaním na niečo prísť, niečo poznať: *zisťiť príčinu choroby, zisťiť počet prítomných*. Rovnako uvedený výklad slova potvrdzujú aj jeho synonymické ekvivalenty: *dopátrať, vypátrať, dopracovať sa, dospieť, vybadať, vypozerovať, vybádať, vyšetriť, vystopovať, vyslieďiť; expr. vyhrabať, vykutať, vysnoriť, vyšpehovať, vypáčiť*. Z uvedeného vyplýva, že predpony

²⁷ Zdroj: kontroverza.blog.pravda.sk.

pre- a *vy-* sú v daných prípadoch (*prezistiť* a *vyzistiť*) pri spisovnom vyjadrovaní redundantné. Totiž v lineárnom toku reči to, u koho a akým spôsobom získavame informácie, vystihujeme ďalšími lexikálnymi prostriedkami nezávisle od toho, či ich zisťujeme otvorene alebo diskkrétne, u jedného alebo viacerých zainteresovaných: *U kolegu zistím, aký je ďalší postup.*

Len čas a frekvencia používania novovzniknutých slov *prezistiť* a *vyzistiť* ukážu, aký bude ich ďalší osud.

Stav používania prefixálne odvodených slovies *prezistiť* a *vyzistiť* sme preverili v databáze textov SNK²⁸. V podkorpuse hovorených komunikátov sa lexéma *prezistiť* nenachádza a v písaných komunikátoch sme zaznamenali iba 4 jej výskyty:

*Treba **prezistiť** situáciu vo vydavateľstvách.*

*Cieľom nášho prieskumu bolo **prezistiť** súčasný stav využitia simulačných programov na tvorbu elektronických obvodov.*

*Skúste sa sústrediť sama na seba a **prezistiť** najskôr, čoho všetkého sa chcete z minulosti zbaviť.*

*Ak pozemok kupujete na inzerát od fyzickej osoby, alebo od nesolidnej realitnej kancelárie, radíme vám osobne ešte raz **prezistiť** deklarované vlastnosti pozemku, a to najmä skutočné vlastníctvo.*

Kým v prvých troch prípadoch ide o neadekvátne použitie slova, ktorého plnohodnotnou alternatívou by bola lexéma *zistiť*, v poslednom uvedenom príklade prefix *pre-* naznačuje opätovné zisťovanie, čo je však explicitne vyjadrené aj slovným spojením „ešte raz“.

²⁸ Keďže nejde o lexémy s veľkým výskytom, porovnávali sme ich používanie v písaných textoch (podkorpus prim-8.0-public-sane a prim-8.0-public-all) aj v hovorených komunikátoch (s-hovor-6.0).

Používanie lexémy *vyzistiť* je o niečo väčšie, ale nie výrazné. V písaných textoch ide celkovo o 38 výskytov a v hovorených komunikátoch o 7 výskytov, napr.:

*Aby k tomu došlo, treba ešte **vyzistiť** niektoré fakty.*

*Skúšam **vyzistiť** u policajta, čo sa bude diať.*

*Predstavovala si, že pôjde ako špión, **vyzistí** pomery a vráti sa informovať.*

*Požehnaný večer, srdečne vás pozdravujem z Rožňavy, to sme **vyzistili**, že poslucháč je z Rožňavy.*

Ako vyplýva z uvedených príkladov, použitie výrazu *vyzistiť* môžeme vnímať ako redundantné, keďže jednotlivé komunikáty by mali totožný význam, ak by sa sloveso nahradilo spisovným lexikálnym prostriedkom *zistiť*. Celkovo môžeme konštatovať, že použitie skúmaných lexém v korpusovej databáze je minimálne a v pomere k výskytu motíva oboch sloviac (*zistiť* – 238 768 výskytov²⁹) je zanedbateľné.

²⁹ Celkový výskyt slova *zistiť* v databáze prim-8.0-public-all.

K rodu substantíva *závrat*

V slovenskej gramatike je rod klasifikačnou kategóriou a zahŕňa tri paradigmy: maskulína, feminína a neutrá. Do každej z nich sú zaraďované substantíva podľa gramatickej morfémy v základnom pomenovanom tvare, t. j. v nominatíve singuláru (s výnimkou tzv. pomnožných podstatných mien). K maskulínam patria lexikálne jednotky s rodovo typickou nulovou pádovou koncovkou (*strom*), k feminínam lexémy prototypovo zakončené na *-a/-á* (*skala*) a pre neutrá je rodovo typické zakončenie slov *-e/-ie/-o* (*nebo*). Okrem uvedených zakončení do jednotlivých paradigiem patria aj substantíva majúce tzv. atypickú rodovú morfému (napr. príponu *-a* alebo *-o* v mužskom rode, *-o* v ženskom rode, resp. *-a* v strednom rode). V bežnej rečovej praxi preto občas dochádza k nesprávnemu rodovému zaradeniu niektorých slov, prípadne aj k utváraniu nekorektných tvarov v rámci danej paradigmy. Popri niektorých slovách kodifikovaných v rodových variantoch (*mol'/moľa*, *špic/špica*) sa tak z času na čas objavia aj nesprávne ad hoc utvárané tvary (*lepšia varianta*, *pôrodný sál*, *vydarený snímok*, *dlhá alej*), pričom ich rodové zaradenie (často ovplyvnené blízkym a dlhoročným kontaktom s českým jazykom) je gramaticky nesprávne.

Nekorektný tvar, ako sprievodný jav nesprávneho rodového zaradenia slova, možno často počuť v súvislosti so slovom *závrat*. Aj tu, ako sme to už viackrát naznačili, ide o vplyv češtiny (kde slovo s totožným významom – *závrat'* – patrí medzi feminína).

V platných kodifikačných príručkách slovenčiny je slovo *závrat* klasifikované ako substantívum mužského rodu so sekundárnou genitívnou príponou *-u*. Zo sémantického hľadiska podľa KSSJ (2003) ide o „pocit porušenia telesnej rovnováhy“, napr. *dostať závrat*; *chytá ho závrat*, *zmocňuje sa ho závrat*. Niekoľko často používaných spojení so slovom *závrat*, resp. v češtine *závrat'*, možno nájsť v slovensko-českom paralelnom korpuse (*aby ho neschválil závrat* ≈ *aby ho neschválila závrat'*;

závraty a bolesť hlavy ≈ *závratě a bolest hlavy*), v ktorom sa potvrdzuje odlišné rodové zaradenie slov *závrat*/*závratě*.

Z pohľadu kategórie rodu je kľúčové tvarotvorné zakončenie slova, t. j. tá časť slova, ktorá sa nachádza pred pádovou príponou. Preto sú slová ako *agregát*, *dekanát*, *aparát*, *barbiturát*, *závrat*, *prevrat* v súlade s typickou (nulovou) rodovou morféomou (-0) zaradené do paradigmy podstatných mien mužského rodu a podľa nemäkkého zakončenia tvarotvorného základu nadobúdajú príslušné prípony aj pri skloňovaní. Nominatív množného čísla má vo všetkých prípadoch jednotné zakončenie -y, teda správne povieme: *mávam opakujúce sa závraty*.

Ak si bežný používateľ jazyka chce overiť slovo *závrat* na stránke prístupnejšej kodifikačnej príručky, musí pozorne vnímať (a kriticky prehodnocovať) príklady uvádzané v rámci paradigiem substantív. Pretože hoci v dostupných slovníkoch (PSP, KSSJ, SSJ) nájdeme lexému *závrat* klasifikovanú ako maskulínium, v databáze tvarov paradigmy substantív na slovníkovom portáli JÚLŠ SAV sme zaznamenali nekorrektný príklad. Tvar lokálu (o *závrate*) sa chybné ilustruje vo vete:

... januári 2014 si Letang sťažoval na „závrate“ a nevoľnosť. Lekári prišli k...

Ako vyplýva z krátkeho úryvku, v skutočnosti nejde o tvar lokálu, ale o tvar akuzatívu (väzobné doplnenie slovesa *sťažovať sa*). Navyše lexéma *závrat* má v tvare akuzatívu plurálu uplatnenú nesprávnu pádovú príponu -e (namiesto -y, *sťažoval sa na závraty*). Príčinou nekorektnej exemplifikácie je homonymia gramatickej morfémy a z nej vyplývajúca tvarová homonymia slova, t. j. tá istá forma vyjadruje dva rozdielne významy, v tomto prípade dokonca v dvoch síce slovanských, ale diferencovaných jazykoch (slov. o *závrate* /L sg./ – čes. *závrate* /A pl./).

Pri zisťovaní rodovej príslušnosti lexémy *závrat* sme v databáze písaných textov³⁰ overovali jednotlivé tvary jej korpusovej paradigmy. Lexéma *závrat* patrí k menej frekventovaným slovám (s absolútnym počtom výskytov 3 747) a rodové zaradenie niektorých jej gramatických tvarov (napr. *závratu*, *závratom*, *závratmi*) je evidentne rozpoznateľné na základe príslušnej gramatickej morfémy. Slovný tvar *závrate* však možno na základe pádovej prípony identifikovať aj ako substantívum mužského rodu (L sg. – *pri **závrate** sa mu točí hlava*), ale aj ako substantívum ženského rodu (G sg. – *pocit „závrate“*, N pl. alebo A pl. – *tie „závrate“ sa opakujú, sťažovala sa na „závrate“*). Keďže v rečovej praxi sa nesprávne rodové zaradenie slova *závrat* prejavuje najmä v nesprávnom tvorení tvaru nominatívu a akuzatívu plurálu, všimli sme si frekvenčné zastúpenie slovných tvarov *závraty* aj *závrate*.

závrat	1 773	závrať	119
závraty	1 107	závrate (pl.)	326

Pri overovaní výskytu gramatických tvarov *závrat* a *závrať* v databáze SNK, v jeho najaktuálnejšej verzii, sme zistili výrazný rozdiel výskytov. V rámci oboch lexém ide buď o tvar nominatívu, alebo akuzatívu singuláru. Pri vyhľadávaní predpokladaných plurálových foriem sa počet výskytu tvarov *závraty* a *závrate* tiež líši, pričom tu dochádza aj k výraznejšej pádovej divergencii. Kým v rámci korektného plurálu *závraty* ide o tvary nominatívu (591 výskytov) alebo akuzatívu (516 výskytov), v prípade tvaru *závrate* (anotovaného ako lokál singuláru neživotného maskulína) môžeme nájsť tvar lokálu singuláru maskulína *závrat* (*Akoby **v závrate** padá do toho nekonečna, ktoré nemožno dosiahnuť ani prostriedkami politiky, ani ekonomiky, ani techniky.*), ale aj tvary nominatívu a akuzatívu plurálu feminína *závraty* („*Závrate*“ sa

³⁰ Výskyt lexém sme overovali v SNK vo verzii podkorpusu prim-8.0-public-all.

znásobili.; Postihnutí sa sťažovali na nevoľnosť, mierne „závrate“ a nutkanie na vracanie.), či tvar genitívu singuláru lexémy závrat’ (S pocitom „závrate“ sa rozhúpala, ale nikdy nespadla.; To však asi nebolo zámerom kurátora, lebo dielo Toyen je tu predstavené najmä ako predmet zberateľskej „závrate“.). Z uvedených príkladov vyplýva, že k väčšej miere chybivosti nedochádza pri používaní základného tvaru, ale pri utváraní jednotlivých tvarov paradigmy v konkrétnej komunikačnej situácii.

Lexika jazyka tvorí dynamický otvorený subsystém, ktorý podlieha zmenám, či už vplyvom času (zanikanie niektorých slov alebo vznik nových), ale aj vplyvom kontaktov s inými jazykmi (preberanie lexikálnych jednotiek z cudzích jazykov internacionálneho, ale aj neinternacionálneho charakteru). Ako sa ukázalo pri korpusovom výskume jednotlivých javov, v písaných komunikátoch (keďže väčšina z nich prechádza redakčnou a jazykovou úpravou) sa dominantne používajú spisovné výrazové prostriedky.

ZÁVER

V rámci projektu *VEDA BEZ BARIÉR (Interdisciplinárne inšpirácie literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)* predloženou odbornou publikáciou *Jazyková kultúra nielen pre lingvistov* v podobe súboru populárne ladených príspevkov (výberovo doplnených o kvalitatívne a kvantitatívne dáta z databázy Slovenského národného korpusu) napĺňame vytýčený zámer – analyzovať a interpretovať najfrekvencovanejšie jazykové chyby v písaných aj v ústne realizovaných verejných komunikátoch.

Pri vysvetľovaní a overovaní výskytu niektorých lexikálnych jednotiek alebo ich tvarov pracujeme dominantne s podkorpusedmi písaných komunikátov, pretože celkový výskyt slova v podkorpuse hovorených komunikátov bol veľmi malý, a teda vo vzťahu k prieskumu irelevantný.

Ako sme v úvode naznačili, pri výklade jednotlivých javov uvádzame zistenia z databáz Slovenského národného korpusu, čím implicitne naznačujeme aj metodické návody pri práci s korpusom (overiť výskyt, exemplifikovať výskyt, porovnať výskyt vyhľadávaného slova či tvaru).

Veríme, že zvolenou formou praktickej príručky, ako aj spôsobom spracovania jazykových javov oslovujeme všetkých záujemcov o skvalitnenie jazykových prejavov vo verejnom sektore.

Autorky

LITERATÚRA A ZDROJE

- BÓNOVÁ, I.: Euro, euro, euríčko. In: *Univerzál*, 2011, roč. 2, č. 4, s. 9.
- BÓNOVÁ, I.: Prečo vzhľadom na a nie „vzhľadom k“. In: *Univerzál*, 2012, roč. 3, č. 4, s. 14.
- BÓNOVÁ, I.: Vedecko-výskumný či vedeckovýskumný? In: *Universitas Šafarikiana*, 2013, roč. 40, č. 2, s. 19.
- BÓNOVÁ, I.: Hostka či hosťka? In: *Universitas Šafarikiana*, 2013, roč. 40, č. 3, s. 19.
- BÓNOVÁ, I.: Na univerzite či v univerzite? In: *Universitas Šafarikiana*, 2013, roč. 40, č. 4, s. 19.
- BÓNOVÁ, I.: Písanie veľkých písmen v názvoch inštitúcií. In: *Universitas Šafarikiana*, 2014, roč. 41, č. 1, s. 19.
- BÓNOVÁ, I.: Keď alebo kedy pri uvádzaní vedľajších viet. In: *Universitas Šafarikiana*, 2014, roč. 41, č. 2, s. 23.
- BÓNOVÁ, I.: Privlastňovacie zámeno svoj a jeho používanie v rečovej praxi. In: *Universitas Šafarikiana*, 2014, roč. 41, č. 4, s. 25.
- BÓNOVÁ, I.: O čiarke, nečiarke. In: *Universitas Šafarikiana*, 2015, roč. 42, č. 1, s. 27.
- BÓNOVÁ, I.: Druhotná predložka vzhľadom na. In: *Universitas Šafarikiana*, 2015, roč. 42, č. 2, s. 27.
- BÓNOVÁ, I.: Skratky vedecko-pedagogických a akademických titulov. In: *Universitas Šafarikiana*, 2015, roč. 42, č. 3, s. 27.
- BÓNOVÁ, I.: „Pretože“ a „natoľko“ pri uvádzaní vedľajších viet. In: *Universitas Šafarikiana*, 2015, roč. 42, č. 4, s. 26.
- BÓNOVÁ, I.: Kedy pánu a kedy pánovi? In: *Universitas Šafarikiana*, 2016, roč. 43, č. 2, s. 31.
- BÓNOVÁ, I.: Dvakrát meraj a raz rež! In: *Universitas Šafarikiana*, 2016, roč. 43, č. 3, s. 27.

- BÓNOVÁ, I.: K rezistencii na... In: *Universitas Šafarikiana*, 2016, roč. 43, č. 4, s. 26.
- BÓNOVÁ, I.: Ako v rečovej praxi. In: *Universitas Šafarikiana*, 2017, roč. 44, č. 1, s. 27.
- BÓNOVÁ, I.: Odsek či odstavec, vyhlásenie či prehlásenie. In: *Universitas Šafarikiana*, 2017, roč. 44, č. 2, s. 31.
- BÓNOVÁ, I.: Gramatická prípona -mi/-ami. In: *Universitas Šafarikiana*, 2017, roč. 44, č. 4, s. 33.
- BÓNOVÁ, I.: Víry a vírusy. In: *Universitas Šafarikiana*, 2018, roč. 45, č. 1, s. 34.
- BÓNOVÁ, I.: Tesný a voľný prívlastok v rečovej praxi. In: *Universitas Šafarikiana*, 2018, roč. 45, č. 2, s. 34.
- BÓNOVÁ, I.: Je predat slovenské predať?. In: *Universitas Šafarikiana*, 2019, roč. 46, č. 1, s. 37.
- BÓNOVÁ, I.: Kvôli používateľom jazyka. In: *Universitas Šafarikiana*, 2019, roč. 46, č. 2, s. 38.
- BOSÁK, J.: Prestratifikovaná slovenčina alebo hľadanie hraníc spisovnosti. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava: Veda 1997, s. 45 – 53.
- BOSÁK, J.: Kodifikácie a reálny jazyk. In: *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Veda 2008, s. 240 – 244.
- DOLNÍK, J.: Diferenciácia teórie kultúry spisovnej slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1997, s. 51 – 58.
- DOLNÍK, J.: *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava: Veda 2009. 375 s.
- DOLNÍK, J.: *Teória spisovného jazyka*. Bratislava: Veda 2010. 301 s.
- FINDRA, J.: *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta 2004. 232 s.
- FINDRA, J.: *Jazyková komunikácia a kultúra vyjadrovania*. Martin: Osveta 2013. 240 s.
- HORECKÝ, J.: Konkurencia predložiek v a na. In: *Kultúra slova*, 1998, č. 4, s. 193 – 197.
- HORECKÝ, J.: *Spoločnosť a jazyk*. Bratislava: Veda 1982. 112 s.

JASINSKÁ, L.: Koľko variantov máme na výber? In: *Univerzál*, 2011, roč. II., č. 3, s. 14.

JASINSKÁ, L.: K tvarom vzorov prívlastňovacích prídavných mien. In: *Univerzál*, 2013, roč. 4, č. 1 – 2, s. 13.

JASINSKÁ, L.: Z informácií aj z médií alebo o pádovej prípone -í v genitive plurálu. In: *Slovenčinár: časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny*, 2014, roč. 1, č. 3, s. 68 – 69.

JASINSKÁ, L.: Komplexnejšie o skloňovaní slov pán a pani. In: *Slovenčinár: časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny*, 2017, roč. 4, č. 2, s. 4 – 9.

JASINSKÁ, L.: K rodu substantíva závrät. In: *Slovenčinár: časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny*, 2018, roč. 5, č. 1, s. 73 – 75.

KRÁL, Á.: Jazyková kultúra, včera, dnes, zajtra. In: *Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia*. Bratislava: Veda 2009. s. 32 – 40.

KRÁL, Á. — RÝZKOVÁ, A.: *Základy jazykovej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990. 125 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

MISTRÍK, J. a kol.: *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor 1993. 513 s.

Morfológia slovenského jazyka. (kol.). 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966.

NEBESKÁ, I.: *Jazyk – norma – spisovnosť*. Praha: Karolinum 1999. 160 s.

OLOŠTIAK, M.: Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k anglickým antroponymám v slovenčine. *Slovenská reč*, 2003, roč. 68, č. 6, s. 321 – 335.

ONDREJOVIČ, S.: Sociolingvistický vs. „normativistický“ pohľad na jazyk. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava: Veda 1997, s. 54 – 60.

ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986. 272 s.

ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E. – FURDÍK, J.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 232 s.

POVAŽAJ, M.: O norme a kodifikácii. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava: Veda 1997, s. 126 – 133.

POVAŽAJ, M.: Jazyková kultúra na Slovensku začiatku tretieho tisícročia. In: *Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia*. Bratislava: Veda 2009. s. 9 –18.

RUŽIČKA, J.: Tézy o slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 2, s. 33 – 40.

RÝZKOVÁ, A.: Jazykové vzdelávanie ako jeden z predpokladov jazykovej kultúry. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Bratislava: Veda 1995, s. 176 – 179.

SABOL, J. – BÓNOVÁ, I. – SOKOLOVÁ, M.: *Kultúra hovoreného prejavu*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Vysokoškolská učebnica 10 (FPh UP 130/2012). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2006. 254 s.

SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: Návrat k varietám hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku po 15 rokoch. In: *Vidy jazyka a jazykovedy*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. s. 341 – 357.

Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. 2015. Ved. red. A. Jarošová, Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 1 100 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. 2006. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 1 134 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. 2011. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 1 087 s.

Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-inf. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.

STN 01 6910. *Pravidlá písania a úpravy písomností*, 2010, s. 9.

VIROSTKOVÁ, A.: Vztah kodifikácie, normy a úzu v každodennej komunikácii [Diplomová práca]. Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, Košice 2017. 117 s. (vedúci práce: I. Bónová).

<http://www.juls.savba.sk/poradna.html>

Jazyková kultúra nielen pre lingvistov (vybrané javy)

Autorky: PhDr. Iveta Bónová, PhD. PhDr. Lucia Jasinská, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2019

Náklad: 80 ks

Rozsah: 100 strán

Rozsah: 4,0 AH

Vydanie: prvé

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-8152-780-7

ISBN 978-80-8152-830-9 (e-publikácia)

